

TAMPEREEN YLIOPISTO
Taloustieteiden laitos

**OSUUSKUNTIEN
YHTEISKUNTAVASTUURAPORTOINTI –
KOROSTUVATKO OSUUSTOIMINNAN ARVOT JA
PERIAATTEET RAPORTOINNISSA**

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2009
Ohjaaja: Salme Näsi

Kati Salo

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	SALO, KATI
Tutkielman nimi:	Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi – korostuvatko osuustoiminnan arvot ja periaatteet raportoinnissa
Pro gradu -tutkielma:	79 sivua
Aika:	Tammikuu 2010
Avainsanat:	Osuustoiminta, osuuskunnat, yhteiskuntavastuuraportointi

Keskustelu yritysten yhteiskuntavastuusta on viime vuosina ollut vilkasta, ja yrityksen sidosryhmät ovat osoittaneet kasvavaa kiinnostusta yrityksen kantamaa yhteiskuntavastuuta kohtaan. Yritykset ovat vastanneet sidosryhmien kasvaneisiin tiedontarpeisiin raportoimalla taloudellisen tilanteensa lisäksi myös yhteiskuntavastuun eri osa-alueista eli taloudellisesta, sosiaalisesta ja ympäristövastuusta, ja yhteiskuntavastuuraportointi on noussut merkittäväksi viestinnän välineeksi yrityksen ja sen sidosryhmien välillä.

Keskustelu yrityksen yhteiskuntavastuusta ja yhteiskuntavastuuraportoinnista on kuitenkin lähes poikkeuksetta koskenut julkisia osakeyhtiöitä, ja muut yritysmuodot ovat jääneet vähäiselle huomiolle niin median kuin tutkijoidenkin piirissä. Tämän tutkimuksen kohteena on osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi. Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia tutkitaan toisaalta institutionaalisen samankaltaistumisen ja toisaalta osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Institutionaalisen samankaltaistumisen näkökulmasta osuuskunnat jäljittelevät muiden yritysmuotojen raportointia ja raportoivat yhteiskuntavastuustaan, koska muutkin yritysmuodot raportoivat. Osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi sen sijaan poikkeaa muiden yritysmuotojen raportoinnista, sillä osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa korostuu osuustoiminnan yhteiskuntavastuullinen luonne, joka kiteytyy erityisesti osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, korostuvatko osuustoiminnan arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja erottavatko nämä arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista. Tätä tutkitaan vertaamalla ensin kolmen osuuskunnan, OP-Pohjolan, S-ryhmän ja Metsäliiton, sekä kolmen julkisen osakeyhtiön, Nordean, Keskon ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportteja vastinpareittain. Tämän jälkeen tarkastellaan kolmen osuuskunnan yhteiskuntavastuuraportit osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta.

Tutkimuksessa tarkasteltavista osuustoiminnallisista kohdeorganisaatioista OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportointi poikkeaa selvästi vastinpariensä raportoinnista, ja raporteissa myös korostuvat osuustoiminnan arvot ja periaatteet. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa arvot ja periaatteet eivät sen sijaan korostu, ja Metsäliiton raportointi eroaa vastinparinsa raportoinnista vain osittain. Tutkimuksessa havaitaan, että mikäli osuustoiminnan arvot ja periaatteet korostuvat, ne myös erottavat osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista. Tästä päätellään, että osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla on vaikutusta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin, mutta Metsäliiton raportointiin ovat lisäksi vaikuttaneet institutionaaliseen samankaltaistumiseen johtavat normatiiviset paineet.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
1.1	Tutkimuksen tausta.....	5
1.2	Tutkimuksen tavoite	9
1.3	Tutkimusmetodologia.....	10
1.4	Rajaukset	11
1.5	Tutkimuksen kulku	12
2	YRITYKSEN YHTEISKUNTAVASTUU JA YHTEISKUNTAVASTUURAPORTOINNIN KEHITYS	14
2.1	Yhteiskuntavastuuajattelun ja -raportoinnin kehitys	14
2.2	Yhteiskuntavastuun osa-alueet ja toteuttamistasot.....	16
2.3	Yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla olevat teoriat	18
2.4	Nykyinen raportointikäytäntö.....	21
3	OSUUSTOIMINTA – YHTEISKUNTAVASTUULLISTA YRITYSTOIMINTAA	22
3.1	Mitä on osuustoiminta?	22
3.2	Osuustoiminta yritysmuotona.....	23
3.2.1	Osuuskunnan ja osakeyhtiön keskeiset erot	23
3.2.2	Osuustoiminnan kaksoisluonne	24
3.2.3	Osuuskuntien nykyinen toimintaympäristö	25
3.3	Erilaisia osuuskuntia.....	25
3.4	Osuustoiminnan arvot ja periaatteet	26
3.5	Osuustoiminnan ja yhteiskuntavastuun yhteinen arvoperusta.....	28
3.6	Miksi juuri osuustoiminta on yhteiskuntavastuullista?	29
4	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	31
4.1	Institutionaalinen teoria osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia selittävänä viitekehysenä	31
4.2	Osuustoiminnan arvot ja periaatteet yhteiskuntavastuuraportoinnin kontekstissa.....	33
4.2.1	Osuustoiminnan periaatteet	34
4.2.2	Osuustoiminnan perusarvot.....	36
4.2.3	Eettiset arvot.....	38
4.3	Yhteenveto.....	39
5	TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN AINEISTO.....	41
5.1	Kohdeorganisaatiot ja yhteiskuntavastuuraportit vuodelta 2008.....	41
5.1.1	OP-Pohjola-ryhmä.....	43
5.1.2	S-ryhmä	44
5.1.3	Metsäliitto.....	45
5.1.4	Julkiset osakeyhtiöt: Nordea, Kesko ja Stora Enso.....	46
5.2	Aineiston käsittely ja analysointi	47
5.3	Tutkimuksen reliabiliteetti ja valideetti	49
6	TUTKIMUSAINIESTON ANALYYSI JA TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET	51
6.1	Yhteiskuntavastuuraporttien vertailu vastinpareittain	51
6.1.1	OP-Pohjola-ryhmä ja Nordea	51
6.1.2	S-ryhmä ja Kesko	55
6.1.3	Metsäliitto ja Stora Enso.....	58

6.2 Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportit	61
6.2.1 OP-Pohjola-ryhmä.....	62
6.2.2 S-ryhmä	64
6.2.3 Metsäliitto.....	66
6.3 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista.....	68
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	73
LÄHTEET	76

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Keskustelu yritysten yhteiskuntavastuusta on viime vuosina ollut vilkasta niin mediassa kuin tiedeyhteisöissäkin. Yrityksen sidosryhmät ovat osoittaneet kiinnostuksensa yrityksen kantamaa yhteiskuntavastuuta kohtaan, ja yritykset ovat vastanneet sidosryhmien kasvaneisiin tiedontarpeisiin raportoimalla taloudellisen tilanteensa lisäksi myös yhteiskuntavastuun eri osa-alueista eli taloudellisesta, sosiaalisesta ja ympäristövastuusta. Yhä suosittumaksi viestinnän välineeksi yrityksen ja sen sidosryhmien välillä on noussut yhteiskuntavastuuraportointi, jota yritykset voivat julkaista esimerkiksi vuosikertomuksensa yhteydessä tai itsenäisenä yhteiskuntavastuuraporttina. Vuonna 2008 lähes 80 prosenttia maailman 250 suurimmasta yrityksestä raportoi yhteiskuntavastuustaan jossakin muodossa (KPMG 2008, 4).

Yhteiskuntavastuuraportoinnin yleistyessä raportointi on myös kehittynyt ja samankaltaistunut merkittävästi. Yhteiskuntavastuuraportointi voi nykyään olla hyvinkin laajaa ja yksityiskohtaista, ja yritykset saattavat julkaista jopa satasivuisia itsenäisiä yhteiskuntavastuuraportteja. Samankaltaistumisesta puolestaan kertoo se, että yhteiskuntavastuustaan raportoivista yrityksistä enemmän kuin kolme neljästä raportoi saman raportointiohjeiston, Global Reporting Initiativen (GRI), mukaisesti (KPMG 2008, 4). Yhteiskuntavastuuraportoinnin yleistymisen ja samankaltaistumisen taustalla ovatkin vaikuttaneet lukuisat kansainväliset julistukset ja sopimukset, eri toimijoiden kannanotot sekä ohjeistot ja standardit, joista tunnetuimpia ovat muiden muassa edellä mainittu GRI, erilaiset laatu- ja ympäristöstandardit sekä Yhdistyneitten Kansakuntien (YK) ja sen erityisjärjestöjen julkaisemat julistukset, sopimukset ja periaatteet.

Keskustelu yrityksen yhteiskuntavastuusta ja yhteiskuntavastuuraportoinnista on kuitenkin lähes poikkeuksetta koskenut ainoastaan julkisia osakeyhtiöitä, ja muut yritysmuodot ovat saaneet vain marginaalista huomiota niin suuren yleisön, median kuin tutkijoidenkin piirissä. Standardeihin ja ohjeistoihin nojaava yhteiskuntavastuuraportointi saattaa olla ominaista esimerkiksi sijoittajien tiedontarpeiden täyttämiseen pyrkivien julkisten osakeyhtiöiden raportoinnille, mutta ei välttämättä sovellu sellaisenaan muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportointiin. Tämän tutkimuksen mielenkiinnon koh-

teenä on osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi. Osuustoiminnan aatteellisen perinnön ja yhteiskuntavastuullisten ominaispiirteiden vuoksi voidaan odottaa, että osuuskunnat raportoisivat yhteiskuntavastuun huomioivasta osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan ennemmin kuin erilaisiin standardeihin ja ohjeistoihin viitaten.

Osuustoiminnalle ja yhteiskuntavastuulle on löydetty yhteisiä piirteitä sekä historiasta että nykypäivänä. Osuustoiminnan yhteiskuntavastuu yhdistetään erityisesti osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin, joita kaikkien osuuskuntien tulee noudattaa toiminnassaan. Osuustoiminnan arvoissa ja periaatteissa määritellään, miten osuuskuntien tulisi kohdella jäseniään, mutta niiden noudattamisella on vaikutusta myös ympäröivään yhteiskuntaan. Osuustoiminnan voidaankin sanoa olevan yhteiskuntavastuullista yritystoimintaa, sillä osuustoimintaan ja sen arvoperinteeseen on liikkeen alusta asti liitetty toiminnan yhteiskunnallinen vaikutus.

Osuustoiminnan neuvottelukunnan lausuntojen sekä osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden perusteella osuuskuntia kannustetaan ylläpitämään tietämystä osuustoiminnasta ja sen arvokkaasta arvoperinteestä. Tämä tarkoittaa, että osuuskuntien tulisi viestiä aktiivisesti osuustoiminnasta ja erityisesti osuustoiminnan arvoista ja periaatteista, joilla on merkittävä asema osuustoiminnassa. Voidaan siis odottaa, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet korostuisivat osuuskuntien raportoinnissa ja erityisesti yhteiskuntavastuuraportoinnissa, sillä osuustoiminnan yhteiskuntavastuu liitetään vahvasti juuri arvojen ja periaatteiden noudattamiseen.

Yhteiskuntavastuu ja yhteiskuntavastuuraportointi ovat kiinnostaneet tutkijoita viime vuosina melko paljon, mutta tutkimusta ei ole juurikaan tehty organisaatiomuodon sekä organisaatiomuotoon liittyvien tavoitteiden ja arvojen kannalta. Osuustoiminnan taloustieteellinen tutkimus on puolestaan ollut vähäistä sekä Suomessa että maailmalla, ja osuustoiminnan merkittävä rooli kansallisessa ja kansainvälisessä taloudessa ei ole selkeästi heijastunut osuustoiminnan tutkimukseen. Tutkijoiden mielenkiinto niin Suomessa kuin maailmallakin on valtaosin kohdistunut osakeyhtiöiden tutkimukseen, ja osuustoiminta on muiden vaihtoehtoisten yritysmuotojen tavoin jäänyt taloustieteellisen tutkimuksen valtavirran ulkopuolelle. Tutkimus on kuitenkin ollut määrään nähden monipuolista, ja viime vuosina suomalainen osuustoiminnan taloustieteellinen tutkimus on vahvistunut merkittävästi. (Jussila, Kalmi & Troberg 2008, 4; Saksa 2007, 75)

Osuustoiminta on tutkimusalana hyvin monitieteinen. Osuustoimintaa on tutkittu esimerkiksi juridiikan, sosiologian, sosiaalipsykologian, taloustieteen, hallintotieteen ja valtio-opin, liiketaloustieteen sekä maataloustieteen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita osuustoiminnasta ennen kaikkea taloustieteiden näkökulmasta. Taloustiede tarkastelee osuustoimintaa ja osuuskuntia ensisijaisesti taloudellisena toimintana ja yritysmuotona. Taloustieteisiin lukeutuva liiketaloustiede puolestaan tarkastelee osuustoimintamuotoisen yrityksen toimintaa tuottojen, kulujen, taloudellisuuden ja hallinnon näkökulmasta. (Laurinkari 2004, 27)

Osuustoimintaa käsittelevää tutkimusta on tehty myös monesta teoreettisesta näkökulmasta. Nilssonin (2001, 331) mukaan osuustoimintaa on tutkittu esimerkiksi institutionaalisen teorian, neoklassisen talousteorian, transaktiokustannusteorian, peliteorian (*game theory*) ja agenttiteorian sekä omistusoikeuksien (*property rights*) näkökulmasta. (Ks. myös Laurinkari 2004, 46)

Jussila, Kalmi ja Troberg (2008, 8) ovat Osuustoiminnan neuvottelukunnan pyynnöstä laatineet selvityksen osuustoiminnan tutkimuksesta maailmalla ja Suomessa. Selvityksessä keskitytään taloustieteen, liiketaloustieteen ja yhteiskuntatieteiden alojen tutkimukseen, jotka myös edustavat osuustoiminnan tutkimuksen enemmistöä maailmalla. Osuuskuntien taloustieteellinen tutkimus on perinteisesti ollut riippuvaista ajankohtaisista yhteiskunnallisista teemoista, ja viime vuosina tutkijoiden kiinnostuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi omistajaohjaus (*corporate governance*), mikrorahoitus ja osuustoiminnallisten yritysten tehokkuus verrattuna voittoa tavoitteleviin yrityksiin. (Jussila ym. 2008, 12 - 14)

Jussilan ym. (2008, 33) mukaan yksi viime vuosikymmenten aikana esillä olleista liiketaloustieteen kansainvälisistä osuustoiminnan tutkimusalueista on osuustoiminnan arvot, periaatteet ja yhteiskuntavastuu. Edellä mainittu tutkimusalue on myös tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Muita esillä olleita tutkimusalueita ovat olleet jäsenten sekä osuuskuntien henkilöstön asenteet ja käyttäytyminen, omistajuus ja valta sekä osuuskuntien johtaminen ja kilpailuedut.

Suomessa osuustoiminnan tutkimuksen eräänä rajantekijänä voidaan pitää Panu Kalmin vuonna 2003 tekemää osuustoimintatutkimusta koskevaa selvitystä, jonka jälkeen suomalainen osuustoiminnan liiketaloustieteellinen tutkimus on Jussilan ym. (2008, 24)

mukaan vahvistunut merkittävästi. Myös Saksan (2007, 75) mukaan suomalainen liike-taloustieteisiin keskittynyt osuustoiminnan tutkimus on viime vuosina lisääntynyt ai-empaan verrattuna.

Jussilan ym. vuonna 2008 tekemän selvityksen julkaisemiseen mennessä Suomessa on tehty yhdeksän osuustoimintaa tutkivaa väitöskirjaa kansantaloustieteen ja liiketalous-tieteen aloilta. Viimeisin on vuonna 2008 julkaistu Titta-Liisa Koivuportaan väitöskirja, joka käsittelee osuuspankkien yhteiskuntavastuuta ja sivuaa myös yhteiskuntavastuura-portointia. (Jussila ym. 2008, 48; Koivuporras 2008) Osuustoimintaa ja yhteiskuntavas-tuuta ovat Koivuportaan (2008) lisäksi Suomessa tutkineet muun muassa Mattila (2007), Uski, Jussila ja Kovanen (2007) sekä Jussila, Kotonen ja Tuominen (2007).

Tuominen, Uski, Jussila ja Kotonen (2008) puolestaan tutkivat tämän tutkimuksen tavoin osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden vaikutusta yhteiskuntavastuuraportointiin. Tuominen ym. (2008) tutkivat yhteiskuntavastuuraportointia metsäsektorilla vertaamalla osuustoimintamuotoisen Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointia julkisten osakeyhti-öiden, UPM ja Stora Enso, yhteiskuntavastuuraportointiin. Tutkimuksessaan Tuominen ym. (2008) toteavat, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät merkittävästi vaikuta Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin, mutta nostavat kuitenkin esiin useita ha-vaintoja, joissa Metsäliiton raportointi on yhdistettävissä osuustoiminnalle ominaisiin arvoihin ja periaatteisiin. Tuomisen ym. (2008) tutkimusaineisto on kerätty vuosina 2006 – 2007 ja sisältää case-yritysten yhteiskuntavastuuraporttien lisäksi esimerkiksi ympäristöraportteja, vuosikertomuksia, arkistomateriaaleja sekä haastatteluja. Tässä tut-kimuksessa tarkastellaan Metsäliiton vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraporttia, joten on mielenkiintoista verrata tutkimuksessa saatavia tuloksia tuloksiin, joita Tuominen ym. (2008) ovat saaneet Metsäliiton aikaisemmista raporteista.

Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia ei ole ennen tutkittu institutionaalisen teo-rian näkökulmasta, mutta Mikkilä ja Toppinen (2008) tutkivat metsäyhtiöiden yhteis-kuntavastuuraportointia institutionaalisen teorian näkökulmasta. Mikkilä ja Toppinen (2008) tarkastelevat metsäyhtiöiden raportointia institutionaalisten, kulttuurillisten ja yhtiökohtaisten erityispiirteiden kannalta, ja havaitsevat, että metsäyhtiöiden raportoin-nissa on hyvin vähän yhtiökohtaisia tai alueellisia eroja. Yksi Mikkilän ja Toppisen (2008) tutkimuksen kohdeorganisaatioista on Metsäliitto, mutta Metsäliiton osuustoiminnallista yritysmuotoa ei ole huomioitu yhtiökohtaisena erityispiirteenä.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, korostuvatko osuustoiminnan arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja erottavatko nämä arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaan osuustoiminnan arvoista ja periaatteista, sillä osuuskuntien yhteiskuntavastuun voidaan nähdä kiteytyvän juuri osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin ja toteutuvan arvojen ja periaatteiden noudattamisen kautta. Osuustoiminnan arvot ja periaatteet myös erottavat osuuskunnat selkeimmin muista yritysmuodoista, ja siksi niiden pitäisi erottaa myös osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi selkeimmin muiden yritysten raportoinnista. Muista yritysmuodoista tarkastellaan tässä tutkimuksessa tunnetuinta ja tutkituinta yritysmuotoa, (julkista) osakeyhtiötä, vertailukohtana osuuskunnalle.

Tutkimuksen tavoite jaetaan kahteen tutkimuskysymykseen: *Poikkeaako osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi julkisten osakeyhtiöiden raportoinnista? Ja jos poikkeaa, selittykö se osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla?*

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia toisaalta institutionaalisen teorian ja toisaalta osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Institutionaalisen teorian näkökulmasta tarkasteltuna osuuskunnat raportoivat yhteiskuntavastuustaan, koska muutkin yritysmuodot raportoivat ja ovat myös ottaneet mallia muiden yritysmuotojen raportoinnista. Aiemmasta osuustoimintaa käsittelevästä tutkimuksesta sekä Osuustoiminnan neuvottelukunnan lausunnoista puolestaan löydetään perusteluja sille, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet ovat erityisen olennainen tekijä osuuskuntien kantaessa yhteiskuntavastuutaan, ja siten arvojen ja periaatteiden odotetaan korostuvan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja erottavan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista. Teoreettisessa viitekehyksessä myös esitetään, *miten* näiden arvojen ja periaatteiden odotetaan näkyvän osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa.

Tutkimuksen empiiristä aineistoa tarkastellaan teoreettisessa viitekehyksessä luotujen raamien pohjalta. Empiirisessä osassa tutkitaan, eroavatko osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportit toisistaan, minkä jälkeen tarkastellaan, korostuvatko osuustoiminnan arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoin-

nissa. Mikäli osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi ei poikkea osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportoinnista, selittää osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia institutionaalinen samankaltaistuminen. Mikäli osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi puolestaan poikkeaa julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportoinnista, ja osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteissa korostuvat osuustoiminnan arvot ja periaatteet, voidaan päätellä, että osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla on vaikutusta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin.

1.3 Tutkimusmetodologia

Tutkimus on laadullinen case- eli tapaustutkimus. Laadullisen tutkimuksen, kuten myös tämän tutkimuksen, tavoitteena on ymmärtävä selittäminen sekä muuhun tutkimukseen ja teoreettiseen viitekehykseen viittaaminen (ks. esim. Alasuutari 1994, 42). Tutkimus pyrkii täten lisäämään ymmärrystä kohteena olevasta ilmiöstä ja perustuu hermeneuttiseen perinteeseen.

Tutkimus koostuu teoreettisesta viitekehyksestä ja empiirisestä osasta. Tutkimus on teorialähtöinen, ja sen empiiristä aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Tutkimuksen empiirinen aineisto on pääosin laadullista, ja aineiston tutkimusmetodina on deduktiivinen eli teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston analyysin luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehykseen ja analyysia ohjaa jokin tema tai käsitejärjestelmä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä muodostetaan analyysirunko, jonka sisälle muodostetaan erilaisia luokituksia tai kategorioita aineistosta. Kun analyysirunko on strukturoitu, aineistosta voidaan poimia vain analyysirunkoon sopivia asioita. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 116)

Tutkimuksen empiirisessä osassa tarkastellaan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia aluksi vertaamalla osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja näille vastinpareiksi valittujen julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportteihin. Vertailu perustuu tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä esitettyihin institutionaalisen teorian sekä osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmin. Vastinpareittain toteutettavan vertailun jälkeen osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja tarkastellaan osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta teoreettisessa viitekehyksessä määritellyin perustein. Tarkastelu perustuu teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, jossa tutkimuksen teoreettinen viitekehys toimii sisällönanalyysin analyysirunkona.

Tapaustutkimuksessa, ja siten myös tässä tutkimuksessa, on tärkeää erottaa toisistaan tapaus ja tutkimuksen kohde. Laineen, Bambergin ja Jokisen (2008, 10) mukaan tutkimuksen kohde viittaa asiaan, jota tapaus ilmentää. Täten tämän tutkimuksen tapauksena ovat kolmen osuuskunnan sekä näille vastinpareiksi valittujen, samoilla aloilla toimivien julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportit. Tutkimuksen kohteena ovat osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi ja erityisesti osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraporteissa ilmenevät erot ja samankaltaisuudet sekä osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa esiintyvät osuustoiminnan arvot ja periaatteet.

Tutkimukseen valitut tapaukset ovat tyypillisiä tapauksia, jotta ne edustaisivat mahdollisimman kattavasti suomalaisia eri toimialoilla toimivia osuuskuntia (ks. esim. Laine ym. 2008, 33). Tutkimukseen valitut kolme osuustoiminnallista yritystä ovat OP-Pohjola-ryhmä, S-ryhmä sekä Metsäliitto, jotka ovat kolme suurinta suomalaista osuuskuntaa ja suurimpia suomalaisia yrityksiä toimialoillaan (ICA 2008). Näille osuuskunnille on valittu vastinpareiksi kooltaan vertailukelpoiset ja samoilla toimialoilla toimivat julkiset osakeyhtiöt Nordea, Kesko ja Stora Enso. Yhteiskuntavastuuraporteista on otettu mukaan ainoastaan uusimmat, vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportit, sillä voidaan olettaa, että pidemmän aikajakson tarkastelu tuskin muuttaisi tutkimuksen tuloksia merkittävästi. Lisäksi yhteiskuntavastuuraportointi on nopeasti kehittyvä ala, joten raporttien laajuus tuskin on ainakaan pienentynyt edellisistä vuosista.

Useamman kuin yhden tapauksen tutkimus on tavalla tai toisella aina vertailevaa (Laine & Peltonen 2008, 95). Vertailuasetelma korostuu tässä tutkimuksessa, sillä tutkimuksen tapauksena olevien osuuskuntien eli OP-Pohjolan, S-ryhmän sekä Metsäliiton vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportteja tutkitaan vertaamalla niitä vastinpareittain Nordean, Keskon ja Stora Enson vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportteihin. Tämän vertailun avulla voidaan tutkia osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraporttien eroja ja samankaltaisuuksia.

1.4 Rajaukset

Tutkimuksen kohteena on osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi, jota tarkastellaan sekä teoreettisesti että empiirisen aineiston avulla. Tutkimuksen empiiristä aineistoa tarkastellaan näytenäkökulmasta. Tutkimuksessa ollaan siis kiinnostuneita itse aineistosta eli kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista, ja aineistosta tehdään vain

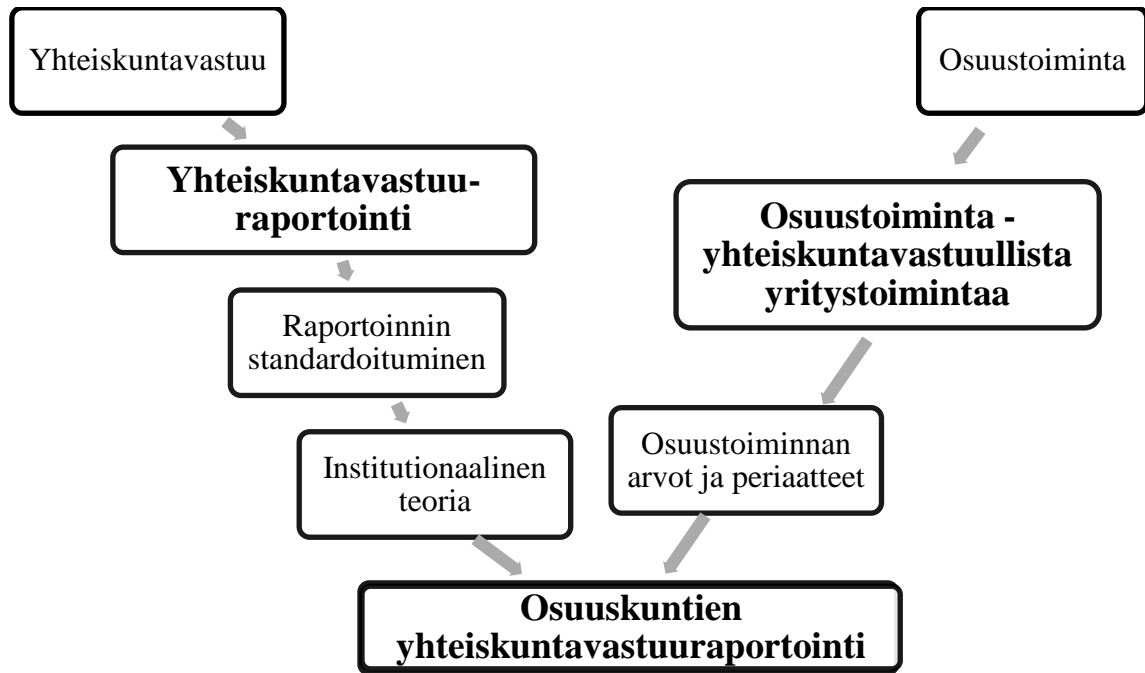
sitä itseään koskevia havaintoja. Tutkimuksessa ei pyritä tekemään päätelmiä aineiston ulkopuolisesta todellisuudesta eli esimerkiksi siitä, mitä yhteiskuntavastuuraportit välittävät kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuullisuudesta. (Ks. Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 62 - 66)

Tarkoitus on tutkia nimenomaan osuuskuntien yhteiskuntaraportointia. Tutkimuksessa ei erikseen käsitellä muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportointia, mutta yhteiskuntavastuuraportointia käsitellään yleisellä tasolla. Tutkimuksessa myös käytetään tunnetuinta ja tutkituinta yritysmuotoa, (julkista) osakeyhtiötä, vertailukohtana osuuskunnille. Osuuskunta yritysmuotona esitellään tutkimuksessa vertaamalla sitä osakeyhtiöihin. Lisäksi empiirisessä osassa vertaillaan kolmen osuuskunnan sekä kolmen samoilla toimialoilla toimivan julkisen osakeyhtiön yhteiskuntavastuuraportteja vastinpareittain.

Tutkimuksessa esiintyvät osuustoiminnan arvot ja periaatteet otetaan annettuina. Osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kansainvälisen osuustoimintaliiton, ICA:n, määrittelemiä osuustoiminnan arvoja ja periaatteita, ja tutkimuksessa ei esitellä muita arvoja tai periaatteita. Arvojen ja periaatteiden taustalla on luonnollisesti käsityksiä etiikasta ja moraalista, mutta tässä tutkimuksessa ei tarkastella esimerkiksi yritystoiminnan etiikkaa tai moraalikäsityksiä perusteellisemmin.

1.5 Tutkimuksen kulku

Tutkimus jakaantuu teoreettiseen ja empiiriseen osaan. Tutkimuksen teoreettisessa osassa esitellään ensin yhteiskuntavastuu ja yhteiskuntavastuuraportointi pääpiirteittäin. Tämän jälkeen esitellään osuustoimintaa, erityisesti yritysmuodon ja sen yhteiskuntavastuullisen perinteen kannalta, sekä osuustoiminnan arvot ja periaatteet. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostetaan luvussa neljä, jossa tarkastellaan institutionaalista samankaltaistumista sekä osuustoiminnan arvoja ja periaatteita osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla vaikuttavina tekijöinä. Tutkimuksen teoreettisessa osassa käsiteltävät teemat on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Tutkimuksen teemat

Tutkimuksen empiirinen aineisto esitellään luvussa viisi ja tutkimusaineiston analyysi sekä tutkimuksen keskeiset tulokset luvussa kuusi. Tutkimuksen tulokset esitetään teoreettiseen viitekehykseen perustuen vertailemalla ensin osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportteja vastinpareittain ja tämän jälkeen tarkastelemalla osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Luvun kuusi lopussa esitetään vielä yhteenveto tutkimuksen tuloksista. Tulosten pohjalta tehdyt johtopäätökset esitetään luvussa seitsemän.

2 YRITYKSEN YHTEISKUNTAVASTUU JA YHTEISKUNTAVASTUURAPORTOINNIN KEHITYS

2.1 Yhteiskuntavastuuajattelun ja -raportoinnin kehitys

Yleistäen voidaan sanoa, että yhteiskuntavastuu on toimimista kestävästä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Kestävästä kehityksellä tarkoitetaan kehitystä, joka ”tydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa” (Yhteinen Tulevaisuutemme 1988, 26). Yhteiskuntavastuuajattelun taustalla vaikuttavat vahvasti kestävästä kehityksen periaatteet, jotka kattavat ympäristövastuun lisäksi myös sosiaalisen ja taloudellisen näkökulman (Koivuporras 2008, 27).

Yhteiskuntavastuun lisäksi liiketoiminnan vastuullisuudesta käytetään useita muita termejä, kuten yritysvastuu tai yrityskansalaisuus, mutta yhteiskuntavastuun käsite on näistä käytetyin ja näkyvin myös yritysten vastuuraportoinnissa. (Koivuporras 2008, 29 - 30) Tämän vuoksi on perusteltua käyttää termiä yhteiskuntavastuu myös tässä tutkimuksessa. Vastaavasti yritysten vastuuraportoinnista käytetään ainoastaan termiä yhteiskuntavastuuraportointi.

Viittauksia yhteiskuntavastuuseen on mahdollista löytää historiassa vuosisatoja taaksepäin, mutta yhteiskuntavastuun nykyisen aikakauden katsotaan alkaneen 1900-luvun puolivälissä, jolloin yhteiskuntavastuu sai ensimmäintensä virallisissa kirjoituksissa. Ensimmäisenä yhteiskuntavastuuta käsittelevänä merkkiteoksena pidetään Howard R. Bowenin vuonna 1953 julkaisemaa kirjaa *Social Responsibilities of the Businessman*, jossa Bowen avaa keskustelun yritysten päätöksenteon yhteiskunnallisista vaikutuksista. (Carroll 1999, 268 - 269)

Yhteiskuntavastuuraportointi puolestaan voidaan määritellä prosessiksi, jolla yritys kommunikoi sen taloudellisten toimien sosiaalisista ja ympäristöllisistä vaikutuksista, jotka kohdistuvat eri sidosryhmiin ja ympäröivään yhteisöön (Gray, Owen & Maunders 1987; ks. Gray, Owen & Adams 1996, 3). Yhteiskuntavastuuraportoinnin avulla yritykset voivat viestiä niistä toimintansa laajemmista yhteiskunnallisista vaikutuksista, joita perinteinen taloudellinen raportointi ei pysty riittävästi kuvaamaan (Niskala & Tarna 2003, 14).

Yhteiskuntavastuuraportointia koskevaa tutkimusta on tehty 1970-luvulta lähtien (Gray, Kouhy & Lavers 1995). Yhteiskuntavastuuraportoinnin voidaan sanoa oleva lähtöisin laskentatoimesta, sillä ensimmäiset maininnat yhteiskuntavastuun raportoimisesta on yhdistetty vuosikertomukseen ja tilinpäätökseen. Yksi ensimmäisistä ja merkittävimmistä yhteiskuntavastuun ja laskentatoimen välisen yhteyden esittäjistä oli David Lino-wes vuonna 1972. (Gray ym. 1996, 98)

Yhteiskuntavastuuraportointi on yleistynyt, kehittynyt ja samankaltaistunut merkittävästi viime vuosien aikana. Vuonna 2008 lähes 80 prosenttia maailman 250 suurimmasta yrityksestä raportoi yhteiskuntavastuustaan, kun vastaava osuus vielä vuonna 2005 oli 50 prosenttia. Samankaltaistumisesta kertoo se, että näistä raportoivista yrityksistä enemmän kuin kolme neljästä raportoi saman raportointiohjeiston, Global Reporting Initiativen (GRI), mukaisesti. (KPMG 2008, 4) Yhteiskuntavastuuraportointi on myös entistä laajempaa ja yksityiskohtaisempaa. Grayn ym. vuonna 1995 julkaiseman tutkimuksen mukaan vastuullisuudesta raportoitiin keskimäärin alle viisi sivua vuosikertomuksessa, mutta nykyään yritykset julkaisevat jopa satasivuisia itsenäisiä yhteiskuntavastuuraportteja.

Yhteiskuntavastuuajattelun ja yhteiskuntavastuuraportoinnin yleistymiseen ja samankaltaistumiseen ovat vaikuttaneet lukuisat kansainväliset julistukset ja sopimukset, eri toimijoiden kannanotot sekä ohjeistot ja standardit. Tunnetuimpia kansainvälisiä sopimuksia ja julistuksia ovat Yhdistyneitten Kansakuntien (YK) yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1948, kestävän kehityksen periaatteet sekä Kansainvälisen työjärjestön, ILO:n, määrittelemät työelämän perusoikeudet. Muita vaikuttavia säädöksiä ovat Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD:n toimintaohjeet ja Euroopan Unionin kannanotot sekä vapaaehtoisuuteen perustuvat ohjeistot ja standardit. Tunnetuin sitoutumistyyppinen aloite on YK:n entisen pääsihteerin Kofi Annanin vuonna 1999 esittämä Global Compact ja tunnetuimpia toimintajärjestelmiä koskevia standardeja erilaiset laatu- ja ympäristöstandardit, kuten ISO 14000, ISO 14001 ja SA8000 sekä AA1000S-standardisarja. (Ks. esim. Niskala & Tarna 2003) Tunnetuin ja yleisimmin käytetty yhteiskuntavastuun raportointiohjeisto on Global Reporting Initiative (GRI), jota käsitellään luvussa 2.4.

2.2 Yhteiskuntavastuun osa-alueet ja toteuttamistasot

Yhteiskuntavastuun ”Triple bottom line” -mallin mukaan yhteiskuntavastuu jaetaan kestäväen kehityksen ajattelun mukaisesti kolmeen osa-alueeseen: taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen (kuvio 2). Käsitteen ”Triple bottom line”, joka voidaan suomentaa esimerkiksi kolmoistilinpäätökseksi, loi John Elkington vuonna 1994¹, ja jo 1990-luvun lopussa käsite nousi suureen suosioon (Elkington 2004, 1). ”Triple bottom line” -termillä viitataan kaikkien osa-alueiden merkittävyyteen yrityksen tilaa tarkasteltaessa. Ollakseen yhteiskuntavastuullinen yrityksen tulee huomioida kaikki kolme osa-aluetta, mutta eri toimialoilla saatetaan korostaa osa-alueita eri tavoin. (Koivuporras 2008, 40) Osa-alueet voivat olla myös osittain päällekkäisiä ja toisiinsa linkittyviä, sillä vastuuta ei aina voida yksiselitteisesti luokitella ainoastaan yhteen taloudelliseen, sosiaaliseen tai ympäristövastuun osa-alueista.

Taloudellinen vastuu	Sosiaalinen vastuu	Ympäristövastuu
<ul style="list-style-type: none"> • taloudellinen tulos • kannattavuus • palkat • verot • työpaikat • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • koulutus • terveys • ihmisoikeudet • tasa-arvo • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • ympäristönsuojelu • resurssien käyttö • päästöt • jätteet • ...

Kuvio 2. Yhteiskuntavastuun osa-alueet

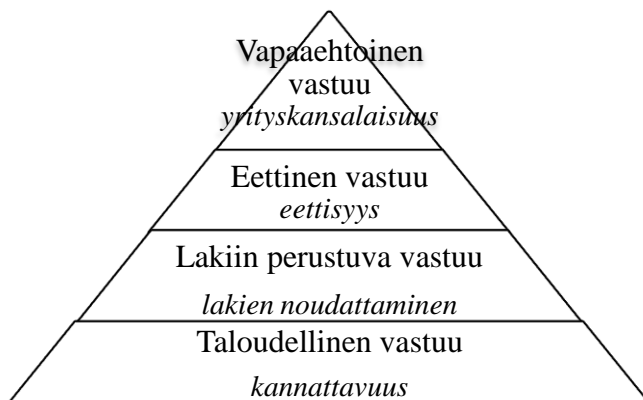
Taloudellista vastuuta pidetään osa-alueista tärkeimpänä, sillä se luo perustan myös muiden osa-alueiden toteuttamiselle. Taloudellinen vastuu pitää sisällään yrityksen taloudellisen tuloksen ja kannattavuuden, mutta myös rajojen asettamisen voiton tavoittelulle. Voiton tavoittelun ehdottomaksi rajaksi voidaan asettaa niin sanottu ahneuden raja, joka ylittyy, kun yrityksen vastuu taloudellisesta voitontavoittelusta ylittää vastuun yrityksen sosiaalisesta ja ympäristövastuusta. (Koivuporras 2008, 42) Taloudellista vastuuta ovat myös palkkojen, osinkojen ja verojen maksaminen sekä työpaikkojen luominen.

¹ Elkingtonin vuoden 1994 artikkelissa ei esiinny itse termi ”Triple bottom line”, mutta artikkeli käsittelee Win-Win-Win -strategioita, jotka perustuvat samaan ideaan. Itse termi ”Triple bottom line” mainitaan tiedettävästi ensimmäisen kerran Elkingtonin vuoden 1997 teoksessa *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*.

Sosiaalinen vastuu on ennen kaikkea yrityksen vastuuta sen sidosryhmiä, kuten henkilöstöä, asiakkaita ja rahoittajia, kohtaan (Koivuporras 2008, 44). Yrityksen sosiaaliseen vastuuseen liitetään esimerkiksi henkilöstön koulutuksesta ja terveydestä huolehtiminen, tasa-arvo sekä ihmisoikeudet.

Ympäristövastuuseen liitetään pyrkimys toimia ympäristön kannalta parhaalla mahdollisella tavalla sekä tietoinen ympäristönsuojelun edistäminen. Ympäristövastuusta käytetään myös termiä ekologinen vastuu. (Koivuporras 2008, 46) Yritys voi osoittaa ympäristövastuutaan esimerkiksi tehostamalla toiminnassa tarvittavien resurssien käyttöä sekä vähentämällä toiminnasta aiheutuvia päästöjä ja jätettä. Kolmen osa-alueen lisäksi puhutaan myös kulttuurisesta vastuusta, joka kuitenkin liitetään tavallisesti ympäristövastuuseen (Koivuporras 2008, 40).

Carroll (1991, 40) puolestaan jakaa yhteiskuntavastuun toteuttamistasojen mukaan taloudelliseen, lakiin perustuvaan, eettiseen ja vapaaehtoiseen vastuuseen. Yhdessä nämä neljä yhteiskuntavastuun toteuttamistasoa muodostavat yhteiskuntavastuun pyramidin (kuvio 3), joka kattaa kaikki yritystoiminnalle osoitettavat vastualueet. Carrollin (1991, 40) mukaan kaikki vastuut ovat aina olleet olemassa, mutta erityisesti eettinen ja vapaaehtoinen vastuu ovat nousseet yhteiskuntavastuukeskusteluun vasta myöhemmin.

Kuvio 3. Yhteiskuntavastuun pyramidi (Carroll 1991, 42)

Pyramidin perustana on taloudellinen vastuu, jonka tärkein tehtävä on yrityksen kannattavuus. Taloudellista vastuuta on myös tavaroiden ja palvelujen tuottaminen yhteiskunnalle. Lakiin perustuva vastuu puolestaan edellyttää lakien noudattamista ja asettaa minimivaatimukset vastuulliselle toiminnalle. Eettistä vastuuta osoittava yritys sen sijaan

ylittää nämä lain asettamat vaatimukset. Eettinen vastuu on eettistä ja oikeudenmukaista toimintaa, jota ohjaavat standardit ja normit sekä sidosryhmien odotukset. Pyramidin huipulla oleva vapaaehtoinen vastuu on toimimista koko yhteisön hyväksi, ja sen kantaminen on nimenmukaisesti vapaaehtoista. Vapaaehtoista vastuuta osoittavaa yritystä voidaan kutsua hyväksi yrityskansalaiseksi (engl. corporate citizen). (Carroll 1991, 40 - 42)

2.3 Yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla olevat teoriat

Yhteiskuntavastuuraportointia on tutkittu monista erilaisista teoreettisista lähtökohdista (ks. esim. Thomson 2007). Gray, Kouhy ja Lavers (1995) ovat jakaneet yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla olevat teoriat kolmeen ryhmään: decision-usefulness-teorioihin, taloustieteellisiin teorioihin ja yhteiskuntapoliittisiin teorioihin (engl. social & political theory).

Decision-usefulness-teorioiden taustalla ovat taloudellisen informaation käyttäjien tarpeet. Teoriat ovat pyrkineet selvittämään esimerkiksi taloudellisen informaation käyttäjien mielenkiintoa yhteiskuntavastuun raportointia kohtaan ja raportoidun informaation vaikutuksia osakkeen hintaan. Teorioita voidaan pitää tärkeinä laskentatoimen tutkimuksen kannalta, sillä ne ovat nostaneet ei-taloudellisten mittareiden näkyvyyttä yritysten raportoinnissa. (Gray ym. 1995, 50 - 51)

Taloustieteellisistä teorioista yhteiskuntavastuuraportoinnin kannalta tärkeimpiä ja näkyvimpiä ovat olleet agenttiteoria ja positiivinen laskentatoimen teoria. Teorioiden lähtökohtana ovat markkinoiden epäkohdat, kuten väärinkäytökset ja asymmetrinen informaatio, sekä pyrkimys muuttaa käytännöt, jotka mahdollistavat epäkohtien esiintymisen. (Gray ym. 1995, 50)

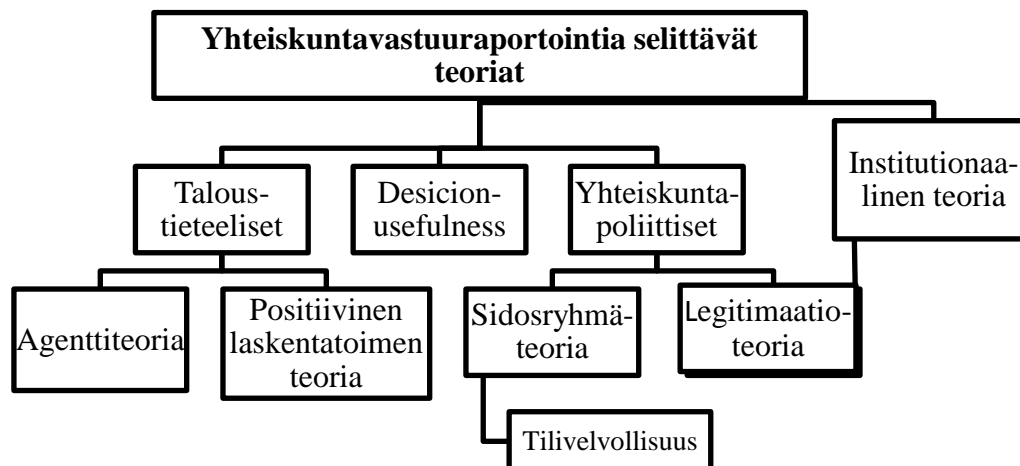
Gray ym. (1995, 51) näkevät decision-usefulness- ja taloustieteelliset teoriat hyvin puutteellisina yhteiskuntavastuuraportoinnin tutkimuksen kehittymisen kannalta ja uskovat ainoastaan yhteiskuntapoliittisten teorioiden tarjoavan hyödyllisen teoreettisen lähtökohdan. Toisaalta he toteavat, ettei taloutta voida tutkia erillään siitä yhteiskunnallisesta viitekehyksestä, jossa talous toimii, ja samalla he liittävät taloudellisen näkökulman yhdeksi välttämättömäksi yhteiskunnan osa-alueeksi sosiaalisen ja poliittisen rinnalle.

Grayn ym. (1995) mukaan tärkeimmät yhteiskuntapoliittiset teorit ovat poliittinen talousteoria (engl. political economy) sekä sen luomaan viitekehykseen sisältyvät sidosryhmäteoria ja legitimaatioteoria. Poliittinen talousteoria jaetaan vielä klassiseen ja porvarilliseen (engl. bourgeois) teoriaan, joista ensimmäinen pohjautuu vahvasti Karl Marxin näkemyksiin luokkajaosta ja eriarvoisuudesta, mutta joihin jälkimmäinen ei puolestaan ota kantaa. Sidosryhmäteoria ja legitimaatioteoria ovat molemmat porvarillisia poliittisia talousteorioita.

Sidosryhmäteorian näkökulmasta yrityksen säilyminen saati menestys edellyttää sidosryhmiltä saatavaa tukea, jonka yritys voi ansaita mukauttamalla toimintaansa siten, että sidosryhmät voivat sen hyväksyä. Yhteiskuntavastuurausraportointi voi toimia yhtenä keskustelukanavana yrityksen ja sen sidosryhmien välillä, kun halutaan selvittää, miten sidosryhmät odottavat yritysten toteuttavan yhteiskuntavastuutaan. (Gray ym. 1995, 53) Yhteiskuntavastuurausraportointi voi perustua myös yrityksen tilivelvollisuuteen sen sidosryhmiä kohtaan. Tällöin yhteiskuntavastuurausraportointia selittää tilivelvollisuusteoria (engl. accountability), jonka Gray ym. (1996, 45) yhdistävät sidostyhmäteoriaan.

Legitimaatioteoria puolestaan perustuu niin sanottuun yhteiskuntasopimukseen (engl. social contract), jonka mukaisesti yrityksen tulee toimia säilyttääkseen legitimitteettinsä eli oikeuden olemassaolonsa. Legitimaatio on siten yrityksen arvojen mukauttamista sen laajemman sosiaalisen ympäristön arvojen mukaiseksi, jonka osana yritys toimii (Lindblom 1994, 2; ks. Deegan 2002, 293).

Gray ym. (1995) eivät mainitse institutionaalista teoriaa yhteiskuntavastuurausraportoinnin taustalla olevana teoriana, mutta institutionaalinen teoria voidaan edellä esitettyssä jaottelussa sijoittaa lähelle legitimaatioteoriaa. Deegan (2002, 293) näkee institutionaalisen ja legitimaatioteorian päällekkäisinä teorioina ja toteaa legitimaation olevan keskeinen käsite institutionaalissa teoriassa, sillä institutionaalisen teorian näkökulmasta yritykset mukautuvat saavuttaakseen hyväksynnän, legitimitteetin. Larrinaga-Gonzales (2007, 163) puolestaan toteaa institutionaalinen teorian olevan legitimaatioteoriaa laajempi, sillä institutionaalinen teoria mahdollistaa erilaisten motiivien tarkastelun ja se ei rajaudu ainoastaan yhteen selitykseen. Grayn ym. (1995) esittämää jaottelua on täydennetty tilivelvollisuusteoriolla (ks. Gray ym. 1996) sekä institutionaalisella teoriolla Larrinaga-Gonzalesin (2007) näkemyksen mukaisesti kuviossa 4.

Kuvio 4. Yhteiskuntavastuuraportointia selittävät teoriat (muk. Gray ym. 1995)

Edellä esitetty Grayn ym. jo vuonna 1995 laatima jaottelu ei institutionaalisella teoriolla täydennettynäkään voi kattaa kaikkia yhteiskuntavastuuraportointia selittäviä teorioita, mutta on edelleen selkeä kuvaus eniten yhteiskuntavastuuraportoinnin tutkimuksessa käytetyistä teorioista. Yhteiskuntavastuuraportointia onkin tutkittu lukemattomista teoreettisista lähtökohdista, joista yhtäkään ei ole käytetty systemaattisesti muita enemmän. (Ks. esim. Thomson 2007) Esimerkiksi Adams (2002, 224) nimeää poliittisen talousteorian, sidosryhmäteorian ja legitimaatioteorian yhteiskuntavastuuraportoinnin tärkeimmiksi teorioiksi, mutta toteaa, ettei teorioista yksikään ole yltänyt ylitse muiden. Kaikki teoriat ovat saaneet sekä kannatusta että vastaväitteitä ja voivat siten vain osittain selittää yhteiskuntavastuuraportoinnin syitä.

Adams (2002, 223) jakaakin yhteiskuntavastuuraportointia koskevan tutkimuksen teorioiden sijaan raportointiin vaikuttavien tekijöiden mukaan yrityksen ominaisuuksiin, yleisiin ympäristötekijöihin ja sisäisiin tekijöihin. Yrityksen ominaisuuksia ovat esimerkiksi yrityksen koko ja toimiala, ja yleisiä ympäristötekijöitä ovat esimerkiksi sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen toimintaympäristö. Vähemmän tutkittuja, sisäisiä tekijöitä ovat esimerkiksi yrityksen avainhenkilöiden asenteet ja yrityksen sisäiset prosessit, joiden kannalta Adams (2002) itse tutkii yhteiskuntavastuuraportointia. Tämä tutkimus tarkastelee kaikkia Adamsin (2002) esittämiä raportointiin vaikuttavia tekijöitä, sillä osuustoiminnallinen yritysmuoto on yrityksen ominaisuus, paine samankaltaistua muiden yritysten yhteiskuntavastuuraportointiin on ympäristötekijä ja osuustoiminnan arvot ja periaatteet voidaan lukea yrityksen sisäisiin prosesseihin.

2.4 Nykyinen raportointikäytäntö

Viime vuosina erilaiset itsenäiset ja julkiset tahot ovat tehneet useita aloitteita kannustukseen yrityksiä raportoimaan yhteiskuntavastuustaan. Tahoista vaikuttavimpia ovat olleet Global Reporting Initiative (GRI), International Standards Organization (ISO), World Business Council for Sustainable Development (WBCSD), AccountAbility sekä Yhdistyneet Kansakunnat (YK). Vastaavasti näiden tahojen julkaisemista aloitteista vaikuttavampia ovat olleet ISO 14000 -ympäristöstandardi, GRI-ohjeisto, WBCSD:n ohjeet, International Labour Organizationin (ILO) Core Conventions sekä Global Compact. (Adams & Narayanan 2007, 71) Edellä esitetyistä aloitteista ainoastaan GRI-ohjeisto tarjoaa yksityiskohtaisia ohjeita yhteiskuntavastuuraportoinnin toteuttamiseen ja yhteiskuntavastuuraporttien sisältöön (Adams & Narayanan 2007). Vuonna 2000 julkaistu GRI-ohjeisto ja sen vuonna 2006 julkaistu päivitetty versio G3-ohjeisto ovatkin tunnetuin ja yleisin yhteiskuntavastuun raportointimalli. GRI pohjautuu Elkingtonin ”Triple bottom line” -ajatteluun ja jakautuu sen tavoin kolmeen osa-alueeseen: taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen (Elkington 2004, 4).

Yhteiskuntavastuun raportointiohjeiston tarkoituksena on toimia organisaatioiden taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristötoiminnan raportoinnin yleisesti hyväksyttynä viitekehysenä. Ohjeiston mukaan sitä voivat soveltaa kaikki organisaatiot kokoluokasta, toimialasta tai maantieteellisestä sijainnista riippumatta ja sen laadinnassa on otettu huomioon myös organisaatioiden erityispiirteet pienyrityksistä suuriin kansainvälisiin monialayrityksiin. Tietyillä aloilla toimivat yritykset voivat lisäksi täydentää GRI-ohjeistoa GRI:n toimialakohtaisilla liitteillä (engl. sector supplements). (GRI 2006, 3 - 4) Suuri osa GRI-ohjeiston mukaisesti raportoivista noudattaa ohjeistoa kuitenkin vain soveltuvin osin, mistä voidaan päätellä, ettei ohjeisto sellaisenaan voi olla kaikille käytökelpoinen.

Yhteiskuntavastuusta raportointi on toistaiseksi vapaaehtoista ja raporttien sisältö vapaamuotoista, mutta yhä useammat yritykset raportoivat yhteiskuntavastuustaan tunnettujen normien mukaan. Lisäksi yhä useamman yhteiskuntavastuuraportin sisältö on varmennettu. Varmennuksella voidaan tarkoittaa niin yrityksen sisäisiä valvonta- ja tarkastusjärjestelmiä kuin ulkoista varmennustakin. Ulkoisia varmennuksia voivat antaa esimerkiksi varmennusasiantuntijat, sidosryhmäpaneelit tai muut riittävän pätevyyden ja asiantuntemuksen omaavat ulkopuoliset ryhmät tai henkilöt. (GRI 2006, 37)

3 OSUUSTOIMINTA – YHTEISKUNTAVASTUULLISTA YRITYSTOIMINTAA

3.1 Mitä on osuustoiminta?

Osuustoiminta on taloudellista yhteistoimintaa, jota harjoittavat erilaiset osuuskunnat. Osuuskunta on yritysmuoto, jonka ensisijaisena tavoitteena on jäsenten hyvinvointi, ei voiton maksimointi. Osuuskuntien toiminnassa yhdistyvät taloudelliset ja sosiaaliset tavoitteet, joita toteutetaan osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden mukaisesti.

Kansainvälinen Osuustoimintaliitto ICA (ks. suomennos Osuustoiminnan neuvottelukunta 2008, 4) määrittelee osuuskunnan seuraavasti:

Osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan.

Osuustoiminnan juuret ovat 1800-luvun Englannissa, jossa vuonna 1844 perustetun Rochdale Equitable Pioneers' Society kuluttajaosuuskunnan Rochdale-periaatteet ovat luoneet perustan osuustoiminnalle. Osuustoiminnallisen ajattelun taustalla on utopistien pyrkimys parantaa ympärillä olevaa yhteiskuntaa. Tunnetuin utopisti on osuustoiminta-ajattelua 1820-luvulla edistänyt Robert Owen, jota pidetään aikalaistensa sosiaalisen omantunnon herättäjänä ja tärkeänä osuustoiminnan puolestapuhujana. (Laurinkari 2004, 14)

Suomalaisen osuustoiminnan yli satavuotinen historia sai alkunsa vuonna 1899, jolloin suomalaista osuustoimintaa edistävä Pellervo-Seura ry perustettiin (Pellervo 1999, 5). Osuustoiminnan teoriaa oli tuota ennen esitellyt suomalaisen osuustoiminnan isänä pidetty Hannes Gebhard, joka oli opiskellut osuustoiminnan teoriaa Saksassa 1890-luvulla (Laurinkari 2004, 18).

Nykyään osuustoiminnalla on merkittävä osa sekä kansallisessa että kansainvälisessä taloudessa (ks. esim. Nilsson 2001; Novkovic 2008; ICA 2008). Osuuskunnilla on maailmassa yhteensä yli 800 miljoonaa jäsentä, ja ne työllistävät yhteensä yli 100 miljoonaa

ihmistä.² Osuustoiminnalla on erityisen suuri merkitys myös suomalaiselle kansantaloudelle ja sen kehitykselle. Vuonna 2008 Suomessa toimi 4 100 osuuskuntaa, joissa oli yhteensä noin neljä miljoonaa jäsentä. Mikäli osuuskuntiin verrattavat vakuutusalan keskinäiset vakuutusyhdistykset ja -yhtiöt huomioidaan, jäsenyyksien määrä nousee yli seitsemään miljoonaan. Vuonna 2008 täysi-ikäisistä suomalaisista 84 prosenttia oli vähintään yhden, keskimäärin 2,1, osuuskunnan jäsen.³ Suomen voidaankin sanoa olevan maailman osuustoiminnallisimman maa, kun mitataan jäsenyyksiä suhteessa väestön määrään (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 7; Jussila ym. 2008, 4).

3.2 Osuustoiminta yritysmuotona

Osuustoiminnallista yritystoimintaa säätelee Osuuskuntalaki (28.12.2001/1488). Osuuskuntalain 1:2:n mukaan osuuskunta määritellään yhteisöksi, jonka jäsenmäärää eikä osuuspääomaa ole ennalta määrätty ja jonka tarkoituksena on taloudellisen toiminnan harjoittaminen jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi. Toiminnassaan jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia tai järjestämiä palveluita. Osuuskunnan pääasiallisena tarkoituksena voi taloudellisen toiminnan harjoittamisen sijaan kuitenkin olla myös aatteellisen tarkoituksen yhteinen toteuttaminen.

3.2.1 Osuuskunnan ja osakeyhtiön keskeiset erot

Yritysmuotona osuuskunta eroaa muista erityisesti jäsenten taloudellisen vastuun ja omistajien lukumäärän mukaan. Osuuskunnan jäsenten taloudellinen vastuu rajoittuu maksettuihin jäsen- tai osuusmaksuihin, kuten osakeyhtiöiden omistajien taloudellinen vastuu rajoittuu omistukseen. Osuuskunnan jäsenyyttä ei kuitenkaan voi myydä kuten osakkeita, vaan maksetun jäsenmaksun saa takaisin ainoastaan eroamalla osuuskunnasta, ja maksetun jäsenmaksun suuruusena. (Köppä 1998, 141 - 142)

Osuuskunnassa tulee olla omistajina vähintään kolme jäsentä. Osakeyhtiöissä omistajia tarvitsee olla vain yksi. Osuuskunnissa jokaisella jäsenellä on osuuskunnan kokouksessa yksi ääni, joten osuuskuntaa ei voi vallata ostamalla osuuksia. Osakeyhtiöiden yhtiökokouksessa äänimäärä puolestaan määräytyy omistettujen osakkeiden lukumäärän mukaan.

² ”Statistical Information on the Co-operative Movement”, ICA:n WWW-sivu
<<http://www.ica.coop/coop/statistics.html>>

³ ”Tuoreimpia tilastoja osuustoiminnasta”, Pellervo-Seuran WWW-sivu
<<http://www.pellervo.fi/jasensuhteet/kalvoalku.htm>>

Osuuskuntiin on myös helpompi ottaa uusia jäseniä, sillä jäsenten määrää ei ole etukäteen rajoitettu, kun puolestaan osakeyhtiöissä osakkeiden määrä on sidottu osakepääomaan. (Köppä 1998, 141; Osuuskuntalaki 28.12.2001/1488)

Jussila ym. (2007) määrittelevät osuuskuntien ja osakeyhtiöiden keskeisiksi eroiksi omistajuuden sekä omistajuuden pohjalta asetetut tavoitteet. Sekä osuuskuntien että osakeyhtiöiden tavoitteena voidaan pitää omistajalle tulevan arvon maksimointia, mutta osakeyhtiöissä tuo arvo näkyy voiton maksimointina, kun sen sijaan osuustoiminnassa korostuu omistajalle koituvan taloudellisen hyödyn ohella myös sosiaalinen hyöty (Saksa 2007, 82). Osuuskunnat pyrkivät siis maksimoimaan jäsenilleen koituvan hyödyn. Hyödyn tuottaminen korostuu myös osuuskunnan perustehtävässä, sillä Laurinkarin (2004, 38) mukaan osuuskunnan perustehtävä on turvata jäsenille hyödykkeiden, palvelujen ja tavaroiden saatavuus mahdollisimman edullisesti ja kattavasti.

3.2.2 Osuustoiminnan kaksoisluonne

Osuuskuntien tärkeimpänä tavoitteena ei ole mahdollisimman suuren voiton tavoittelu, vaan taloudellisten tavoitteiden lisäksi osuuskunnilla on myös sosiaalisia tavoitteita. Osuustoiminnan taloudellisen ja sosiaalisen roolin yhdistämistä kutsutaan osuustoiminnan kaksoisluonteeksi (ks. esim. Laurinkari 2004). Osuuskunnat ovat siis sekä liiketaloudellisia kokonaisuuksia että jäsentensä hyvinvointia tavoittelevia yhteisöjä, ja osuuskunnissa yhdistyvät yrityksen taloudellinen ja sosiaalinen rooli (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 4; Saksa 2007, 78). Osuuskunnat eroavat muista yritysmuodoista, kuten osakeyhtiöistä, selkeimmin juuri kaksoisluonteensa perusteella. Osuustoiminnan kaksoisluonne heijastuu myös edellä esiteltyyn, osuustoimintaa yritysmuotona säätelevään lainsäädäntöön, joka esimerkiksi varmistaa jäsenten tasapuolisen kohtelun ja osuuskunnan demokraattisen hallinnon.

Osuustoiminnan kaksoisluonne näkyy erityisesti osuustoiminnan arvoissa ja periaatteissa. Osuustoiminnallisen yritysmuodon ominaispiirteiden kannalta olennaisinta ja tärkeintä onkin ennen kaikkea osuustoiminnallisten arvojen ja periaatteiden noudattaminen. Kaikille osuuskunnille toimialasta, koosta tai toimintaympäristöstä huolimatta on yhtenäisenä piirteenä se, että kaikki osuuskunnat toimivat osuustoiminnan periaatteiden mukaisesti ja noudattavat osuustoiminnallisia arvoja toiminnassaan (Novkovic 2008). Osuustoiminnallisiin arvoihin ja periaatteisiin palataan luvussa 3.4.

3.2.3 Osuuskuntien nykyinen toimintaympäristö

Kuten kaikki yritysmuodot, myös osuuskunnat toimivat nykyään hyvin kilpailullisessa ja kansainvälisessä ympäristössä. Erilaisista tavoitteista ja muista osuustoiminnan erityispiirteistä huolimatta osuuskunnat voivat toimia hyvinkin samanlaisin keinoin kuin muut yritysmuodot. Osuuskunnat ovat esimerkiksi kansainvälistyneet tai hakeutuneet pörssiin. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 4) Tämän taustalla on osuuskuntien pyrkimys vastata kansainväliseen kilpailuun, joka on edellyttänyt osuuskuntien laajenemista niin kotimaassa kuin kansainväliselläkin tasolla. Tämä puolestaan on lisännyt osuuskuntien pääomantarvetta, ja pääoman riittävyyden varmistamiseksi osuuskunnat ovat jäseniltä saatavan rahoituksen lisäksi turvautuneet ulkoiseen rahoitukseen. (Osuustoimintatutkimuksen Päivä 2009)

Osuustoiminnan neuvottelukunnan (2005, 5) mukaan osuuskuntien perustarkoitus ei kuitenkaan ole muuttunut, vaikka osuuskunnat ovat turvautuneet muille yritysmuodoille ominaisempiin kilpailukeinoihin. Osuustoiminnan taustalla vaikuttavat edelleen perinteiset arvot ja periaatteet, jotka ovat nykyisessä taloustilanteessa ehkä ajankohtaisempia kuin koskaan (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009, 2).

3.3 Erilaisia osuuskuntia

Osuuskuntia voidaan luokitella monella tavalla. Ensimmäiset 1800-luvulla muodostuneet osuuskunnat voidaan jakaa kolmen päämuodon mukaan kuluttajaosuuskuntiin, työosuuskuntiin ja luotto-osuuskuntiin, ja nykymuotoiset osuuskunnat voidaan jakaa perus- ja keskusosuuskuntiin. Näiden lisäksi osuuskuntia voidaan luokitella esimerkiksi toimialan tai toimintatapojen, osuuskuntaan kuuluvien yritysten sekä osuuskunnan ja sen jäsensuhteen luonteen mukaan. Osuuskunnan jäsensuhteen perusteella osuuskuntia voidaan luokitella muun muassa asiakas-, tavarantoimittaja-, työntekijä- tai asukasosuuskuntiin. (Laurinkari 2004, 27)

Kuluttajaosuuskunnat perustuvat 1840-luvulla Pohjois-Englannissa vaikuttaneiden Rochdalen pioneerien periaatteisiin. Ensimmäiset kuluttajaosuuskunnat olivat esimerkiksi osuuskauppoja tai osuusmyllyjä, joiden tavoitteena oli päivittäistavaroiden hintojen alentaminen ja laadun varmistaminen. Työosuuskunnat ovat puolestaan lähtöisin 1830-luvun Ranskasta. Työosuuskunnat perustuvat osuustoimintamalliin, jossa työläiset

yhdessä omistivat työvälineet ja koneet. Luotto-osuuskuntien perustajia olivat 1800-luvulla Saksassa vaikuttaneet F.W. Raiffeisen ja H. Schulze-Delitzsch. Näiden nykyisin osuuspankkeina tunnettujen luotto-osuuskuntien alkuperäisenä tarkoituksena olivat pääoman hankkiminen ja riippumattomuus rahanlainaajista. (Laurinkari 2004, 14 - 18)

Nykyään osuuskunnat voidaan jakaa myös ensiasteen perusosuuskuntiin, eli fyysisten henkilöiden perustamiin osuuskuntiin, ja korkeamman asteen keskusosuuskuntiin, joita perusosuuskunnat voivat yhdessä perustaa toimintansa tueksi. Ensiasteen osuuskuntia ovat esimerkiksi täysosuuskunnat, tuotanto-osuuskunnat ja tukemis- eli palveluosuuskunnat. Täysosuuskunnissa kaikki osuuskunnan jäsenet, ja vain jäsenet, ovat ainoastaan osuuskunnan palveluksessa. Tukemisosuuskuntien tehtävänä on auttaa jäseniä elinkeinon tai ammatin harjoittamisessa tai taloudenpidossa. Tukemisosuuskunnat voidaan jakaa hankinta- ja markkinointiosuuskuntiin, joiden lisäksi tukemisosuuskuntiin kuuluvat myös pankkitoimintaa harjoittavat osuuskunnat, jotka myöntävät jäsenilleen lainaa ja sijoittavat jäsenten pääomia. Hankintaosuuskuntien tarkoituksena on jäsenten hankintojen yhdistäminen ja mittakaavaetujen saavuttaminen. Markkinointiosuuskuntien tehtävänä on puolestaan jäsenten tuottamien hyödykkeiden keräileminen, jalostus ja markkinoiminen. (Laurinkari 2004, 27 - 30)

Uusia jälkiteollisella kaudella perustettuja osuuskuntia kutsutaan uusosuuskunniksi. Suomessa uusosuustoimintayrittämisen kasvu on alkanut 1990-luvun lamavuosina. Uusosuuskunnat ovat perinteisiä osuuskuntia nuorempia ja pienempiä, ja uusosuuskuntia on usein perustettu aloille, joilla ei aiemmin ole ollut osuustoimintaa. Uusosuuskuntia voivat olla esimerkiksi työosuuskunnat, kyläosuuskunnat ja energiaosuuskunnat. Uusosuustoiminnan taustalla näkyvät vahvasti yhteiskunta- ja talouseettiset motiivit. (Köppä 1998, 15, 210; Laurinkari 2004, 140)

3.4 Osuustoiminnan arvot ja periaatteet

Osuustoiminnalla on pitkä ja arvokas aatehistoria, joka on myös säilynyt ytimeltään lähes samana alusta alkaen. Osuustoiminnan periaatteiden taustalla vaikuttavat yhä Robert Owenin ajatukset osuuskunnista sekä Rochdalen uranuurtajien ynnä muiden osuustoimintaliikkeiden perustajien periaatteet. (Laurinkari 2004, 53; Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 11; 2009, 12 - 14).

Kansainvälinen Osuustoimintaliitto ICA on uudistanut Osuustoiminnan periaatteet viimeksi vuonna 1995. Manchesterin kongressissa vuonna 1995 hyväksytty osuustoiminnan identiteettiä koskeva kannanotto sisältää osuuskunnan määritelmän, osuustoiminnan avainarvot sekä uudistetut periaatteet. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009) Osuustoiminnan periaatteet ja arvot on esitelty kuviossa 5.

Osuustoiminnan periaatteet	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Osuuskunnat ovat vapaaehtoisia ja avoimia organisaatioita. 2. Perusosuuskunnat noudattavat jäsen/ääni -periaatetta. 3. Osuuskunnan jäsenet osallistuvat yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti pääoman kartuttamiseen. 4. Osuuskunnat ovat itsenäisiä, jäsentensä hallitsemia, omatoimisuuteen perustuvia demokraattisia organisaatioita. 5. Osuuskunnat tarjoavat jäsenilleen, luottamushenkilöilleen, liikkeenjohdolleen ja henkilöstölle mahdollisuuden koulutukseen. 6. Osuuskunnat harjoittavat keskinäistä yhteistyötä. 7. Osuuskunnat toimivat yhteisöjensä kestävä kehityksen hyväksi jäsenten päättämällä tavalla. 	
Perusarvot	Eettiset arvot
<ul style="list-style-type: none"> - omatoimisuus - omavastuisuus - demokratia - tasa-arvo - oikeudenmukaisuus - solidaarisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - rehellisyys - avoimuus - yhteiskunnallinen vastuu - muista ihmisistä välittäminen

Kuvio 5. Osuustoiminnan periaatteet ja arvot (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009)

Osuustoiminnan perusarvot ovat osuustoiminnan perusta, ja eettiset arvot ovat niitä arvoja, joihin osuustoimintaliikkeen jäsenet uskovat. Osuustoiminnan periaatteet ovat suuntaviittoja näiden arvojen toteuttamiseksi käytännössä (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009, 4).

Osuustoiminnan seitsemästä periaatteesta neljää ensimmäistä tulee noudattaa jo osuuskuntalain perusteella. Nämä neljä periaatetta ovat vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys, demokraattinen jäsenhallinto, jäsenten taloudellinen osallistuminen sekä itsenäisyys ja riippumattomuus. Muita kolmea periaatetta eli koulutuksen, oppimisen ja viestinnän, osuuskuntien keskinäisen yhteistyön sekä toimintaympäristövastuun periaatteita osuuskunnat voivat vapaasti noudattaa tai jättää noudattamatta.

Osuustoiminnan perusarvot eli omatoimisuus, omavastuisuus, demokratia, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja solidaarisuus kohdistuvat ensisijaisesti osuuskunnan jäsenten väliin suhteisiin ja jäsenten hyvinvointiin. Eettiset arvot eli rehellisyyden, avoimuuden, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen arvot kohdistuvat jäsenten lisäksi myös ympäröivään yhteiskuntaan.

Eettiset arvot ovat olleet tärkeitä osuustoiminnan alkuajoista lähtien, ja eettisillä arvoilla on edelleen erityinen merkitys osuustoiminnassa. Osuustoiminnan neuvottelukunnan (2009, 14 - 15) mukaan rehellisyyden, avoimuuden, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen arvoja voi esiintyä kaikissa organisaatioissa, mutta niiden tulisi olla erityisen vakuuttavia ja näkyviä osuustoiminnallisissa yrityksissä.

3.5 Osuustoiminnan ja yhteiskuntavastuun yhteinen arvoperusta

Osuustoiminta sekä osuustoiminnan arvot ja periaatteet liitetään yleisesti yhteiskuntavastuun käsitteeseen, erityisesti sosiaaliseen vastuuseen (ks. esim. Carrasco 2007; Jussila ym. 2007; Mattila 2007; Koivuporras 2008; Novkovic 2008; Tuominen ym. 2008). Osuustoiminnalle ja yhteiskuntavastuulle voidaan löytää samoja aatteellisia lähtökohtia ja samankaltaisia piirteitä sekä historiasta että tänä päivänä. Osuustoimintaan on sen alkuajoista lähtien liitetty toiminnan yhteiskunnallinen vaikutus ja sosiaalinen omatunto. Voidaan siis sanoa, että yhteiskuntavastuu on ollut mukana osuustoiminnassa alusta asti, vaikka keskustelu yhteiskuntavastuusta on nostettu esiin vasta viime vuosikymmenien aikana (Mattila 2007, 9).

Yhteiskuntavastuu on vasta viime vuosikymmenten aikana noussut polttavaksi puheenaiheeksi, mutta yhteiskuntavastuuta itsessään ei voida pitää uutena ideana. Päinvastoin, yhteiskuntavastuu on ajatuksena vähintään yhtä vanha kuin osuuskunnat yritysmuotona. Viitteitä yhteiskuntavastuuseen voidaan löytää jo Adam Smithin 1700-luvun lopulla esittämistä ajatuksista (Carrasco 2007; Mbare 2006, 275).

Osuustoiminnalle ja yhteiskuntavastuulle on löydetty samoja aatteellisia lähtökohtia, ja yhteisiä piirteitä osuustoiminnan ja yhteiskuntavastuun arvoperustasta voidaan löytää aina osuustoiminnan alkuajoista lähtien. Osuustoiminta-ajattelua edistäneet 1800-luvun utopistit pyrkivät parantamaan yhteiskuntaa ja kehittivät uusia taloudellisten ja yhteiskunnallisten järjestelmien malleja. Osuustoiminta-ajattelun isänä pidettyä Robert

Owenia on myös pidetty tärkeänä yhteiskuntavastuukeskustelun avaajana. (Carrasco 2007, 458; Laurinkari 2004, 14) Carrascon (2007, 458) mukaan osuustoiminta ja yhteiskuntavastuu ovatkin muotoutuneet yhteisestä lähtökohdasta, jolla Carrasco tarkoittaa klassisten yhteiskunnallisten vaikuttajien kiinnostusta yhteisön hyvinvointiin.

3.6 Miksi juuri osuustoiminta on yhteiskuntavastuullista?

Kuten jo edellä on esitetty, osuustoiminnallisuus ja yhteiskuntavastuu liitetään usein toisiinsa ja osuustoimintaa on yleisesti pidetty yhteiskunnallisesti vastuullisena yritystoimintana. Lisäksi osuustoiminnasta ja erityisesti osuustoiminnan arvoista ja periaatteista on havaittavissa samoja piirteitä, joita yhdistetään yhteiskuntavastuun arvoihin ja päämääriin (Koivuporras 2008, 157). Seuraavaksi tarkastellaan näitä osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin perustuvia yhteneväisyyksiä sekä nostetaan esiin, mitä ovat ne osuustoiminnan erityispiirteet, jotka tekevät osuustoiminnasta yhteiskuntavastuullista.

Osuustoiminnan yhteiskuntavastuullisuutta perustellaan usein osuustoiminnan alueellisen vastuun kannalta. Mattilan (2007, 7) mukaan osuustoiminnallisuus perustuu alueelliseen vastuuseen, ja yhteiskuntavastuu on siten ollut osa osuustoimintaa alusta alkaen. Myös Jussila ym. (2007) yhdistävät osuustoiminnan yhteiskuntavastuun vahvasti alueelliseen vastuuseen ja näkevät erityisesti arvojen ja periaatteiden ohjaavan osuuskuntia toimimaan vastuullisesti lähiympäristöään kohtaan. Osuuskunnat kantavat alueellista vastuutaan esimerkiksi luomalla työpaikkoja, suosimalla paikallisia yhteistyökumppaneita ja tekemällä alueellisia investointeja tasapuolisesti, myös harvaanasutuille alueille.

Sekä yhteiskuntavastuuta että yhteiskuntavastuuraportointia on tutkittu sidosryhmäteorian näkökulmasta. Jussilan ym. (2007, 38) mukaan sidosryhmäajattelu voi olla minkä tahansa yritysmuodon perustana, mutta se yhdistetään erityisesti osuuskuntiin, sillä osuuskuntien tavoitteena on tuottaa hyötyä eri sidosryhmille, ei vain omistajille. Osuuskuntien jäsenten ja omistajien lisäksi osuuskuntien toiminnasta hyötyvät esimerkiksi yhteistyökumppanit, asiakkaat ja paikallinen yhteisö. Tämä osoittaa osuuskuntien yhteiskuntavastuun ulottuvan osuuskunnan jäsenten lisäksi myös muihin sidosryhmiin.

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2005, 14) yhdistää vastuullisen omistajuuden yhteiskuntavastuuseen. Osuustoiminnassa vastuullinen omistajuus näkyy sekä jäsenomistajan vastuuna yritykselle että osuustoiminnan vastuuna yhteiskunnalle, millä tarkoitetaan

osuustoiminnallisten yritysten käytöstä ympäröivää yhteiskuntaa kohtaa. Osuustoiminnassa vastuullisen omistajuuden arvoketju ei siis rajoitu omistajan ja yrityksen väliseen omistajaohjaukseen vaan ulottuu laajalle yhteiskuntaan. Osuustoiminnan vastuullisen johtamisen osa-alueita ovat tehokkaan johtamisen ja hyvän hallinnon ohella esimerkiksi osuustoiminnan arvojen ja identiteetin kehittäminen sekä yleinen osuustoiminnan tietämyksen ylläpitäminen. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 14) Osuuskuntien pitäisi siis viestiä aktiivisesti toiminnastaan suurelle yleisölle. Lisäksi Adamsin (2002) mukaan omistajuudella on vaikutusta yhteiskuntavastuuraportointiin, joten osuuskuntien vastuullisen omistajuuden voidaan olettaa kannustavan osuuskuntia raportoimaan aktiivisesti myös yhteiskuntavastuustaan.

Osuustoiminnan yhteiskuntavastuun nähdään usein toteutuvan osuustoiminnallisten arvojen ja periaatteiden noudattamisen kautta, mikä on myös tämän tutkimuksen lähtökohta (ks. esim. Carrasco 2007; Jussila ym. 2007). Yhteiskuntavastuu ja osuustoiminnallisten arvojen ja periaatteiden noudattaminen voidaan nähdä myös toisiaan täydentävänä. Toisaalta, Novkovicin (2008, 2169) mukaan nykyinen yhteiskuntavastuukeskustelu on auttanut osuuskuntia näkemään arvojen ja periaatteiden noudattamisesta koituvat hyödyt. Ja toisaalta, Carrascon (2007, 459) mukaan osuustoiminnallisten periaatteiden noudattaminen ja vahvistaminen voivat edistää osuuskuntien yhteiskuntavastuuta.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1 Institutionaalinen teoria osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia selittävänä viitekehysenä

Institutionaalinen teoria tarkastelee organisaatioiden samankaltaistumista. DiMaggio ja Powell (1983⁴, 147) toteavat organisaatioiden muuttuvan yhä homogeenisemmiksi ja samankaltaistuvan rakenteeltaan, kulttuuriltaan ja tuotoksiltaan samassa organisaatiokentässä toimivien organisaatioiden kaltaisiksi. Organisaatiokentällä DiMaggio ja Powell (1983, 148) tarkoittavat organisaatioita, jotka luovat tunnistettavissa olevan joukon institutionaalisia toimijoita, kuten hankkijoita ja toimittajia, kuluttajia, lainsäätäjiä sekä organisaatioita, jotka tuottavat samankaltaisia tuotteita tai palveluita.

Tässä tutkimuksessa organisaatiokenttä tarkoittaa organisaatioita, jotka tuottavat samankaltaisia tuotteita tai palveluita, eli niitä julkisia osakeyhtiöitä, jotka toimivat samoilla toimialoilla kuin tutkimuksessa tarkasteltavat osuuskunnat. Lisäksi organisaatiokentässä toimivat lakien, normien ja standardien säätäjät ovat tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia, sillä yhteiskuntavastuuraportointia ohjaavat useat normit, standardit, suositukset ja ohjeistot, jotka vaikuttavat yritysten yhteiskuntavastuuraportointiin ja sen samankaltaistumiseen.

Samankaltaistumista voidaan kuvata isomorfismin käsitteellä, jonka Hawley (1968; ks. DiMaggio & Powell 1983, 149) määrittelee prosessiksi, joka pakottaa populaation osat samankaltaistumaan toisiinsa samat ympäristövaikutukset kohtaaviin osiin. Isomorfismi voi olla kilpailullista tai institutionaalista. Kilpailullinen isomorfismi soveltuu kilpailujen markkinoiden tarkastelemiseen, mutta institutionaalinen isomorfismi huomioi ennen kaikkea muiden organisaatioiden vaikutukset organisaatioiden samankaltaistumiseen. (DiMaggio & Powell 1983, 149 - 150) Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ainoastaan institutionaalisesta isomorfismista, sillä tutkimuksessa tarkastellaan ensisijaisesti osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin samankaltaistumista toisten organisaatioiden yhteiskuntavastuuraportointiin. Lisäksi kilpailluilla markkinoilla toimiminen ei ole osuuskuntien perustarkoitus.

⁴ Ks. myös DiMaggio & Powell (1991), jossa vuoden 1983 artikkeliin on tehty joitakin lisäyksiä.

Institutionaalinen isomorfismi voidaan vielä jakaa kolmeen eri mekanismiin, joiden kautta samankaltaistuminen tapahtuu. Nämä mekanismit ovat pakottava (*coercive*), jäljittelevä (*mimetic*) ja normatiivinen (*normative*) isomorfismi. Pakottava isomorfismi perustuu esimerkiksi organisaatioon kohdistuviin muodollisiin ja epämuodollisiin pakottaviin paineisiin, jäljittelevä isomorfismi kumpuaa epävarmuudesta, ja normatiivinen isomorfismi johtuu samalla alalla toimivien ammattilaisten samankaltaisuudesta. (DiMaggio & Powell 1983, 150 - 152) Myös Scott (1995, ks. Larrinaga-Gonzales 2007, 155) jakaa institutionalismin vastaavasti kolmeen osaan: säänneltyihin, kognitiivisiin ja normatiivisiin rakenteisiin.

Pakottava isomorfismi perustuu pakottavaan lainsäädäntöön, mutta voi perustua myös markkinoiden aiheuttamiin pakottaviin paineisiin. Pakottava isomorfismi ei ole tämän tutkimuksen kontekstissa olennainen, sillä tarkoitus on tutkia syitä, miksi osuuskunnat raportoivat vapaaehtoisesti yhteiskuntavastuustaan. Lisäksi yhteiskuntavastuuraportoinnille ei ole vielä annettu varsinaista pakottavaa lainsäädäntöä, ja markkinoiden aiheuttamat pakottavat paineet koskevat enemmän kilpailluilla markkinoilla toimivia yrityksiä, erityisesti julkisia osakeyhtiöitä, joiden rahoitus on riippuvaista näiden markkinoiden odotuksista. Yhteiskuntavastuuraportoinnille on tähän mennessä annettu ainoastaan normeja ja suosituksia, joiden voidaan edellä esitetyn jaon mukaan tulkita liittyvän normatiiviseen isomorfismiin.

Jäljittelevä isomorfismi voidaan tässä tutkimuksessa tulkita osuustoiminnallista yritysmuotoa ja sen arvokasta perinnettä koskeväksi epävarmuudeksi, jonka seurauksena osuuskunnat jäljittelevät muiden yritysmuotojen ja erityisesti näkyvimmin raportoivien julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportointia. Tämä on vastakohta osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden kunnioittamiselle ja noudattamiselle, millä on luonnollisesti vaikutusta myös siihen, sisällytetäänkö näitä arvoja ja periaatteita osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin.

Tutkimuksen näkökulmasta erityisesti normatiivinen isomorfismi vaikuttaa osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin. On hyvin todennäköistä, että osuuskunnissa toimii esimerkiksi saman koulutuksen saaneita tai saman toimialan tuntemuksen omaavia ammattilaisia kuin muissa raportoivissa yrityksissä. Ammattilaiset kokevat samat asiat yhteiskuntavastuuraportoinnille olennaisiksi ja päätyvät siten samankaltaiseen raportointiin. Ammattiryhmän samankaltaisuus näkyy myös samojen arvojen ja normien mukaisena

toimintana, jonka seurauksena osuuskunnat tukeutuvat raportoinnissaan samoihin normeihin ja ohjeistoihin kuin muutkin yritysmuodot. Yhteiskuntavastuuraportointia ohjaavat normit, standardit, suositukset ja ohjeistot tekevät yritysten yhteiskuntavastuuraportoinnista homogeenista yritysten käyttäessä samoja puitteita raportointinsa kehyksenä. Monet yritykset raportoivat esimerkiksi GRI-ohjeiston mukaisesti, jolloin näiden yritysten yhteiskuntavastuuraportit muistuttavat luonnollisesti toisiaan.

Institutionaalisen teorian näkökulmasta osuuskunnat raportoivat yhteiskuntavastuustaan, sillä muutkin yritysmuodot raportoivat, eli institutionaalisen paineen alla. Institutionaalisen samankaltaistumisen näkökulmasta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi ei eroa muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportoinnista, sillä osuuskunnat ovat ottaneet mallia muiden samoilla aloilla toimivien yritysten raportoinnista. Lisäksi raportoinnin samankaltaistumiseen vaikuttaa yhteiskuntavastuuraportoinnin standardoituminen eli erilaisten ohjeistojen ja standardien vaikutus raportointiin. Samojen ohjeistojen, suositusten ja standardien noudattaminen muokkaa näitä noudattavien yritysten yhteiskuntavastuuraportit hyvin homogeeniseksi. Myös epävarmuus osuuskuntien omaa yritysmuotoa kohtaan tai osuustoiminnan omalaatuisuuden sivuuttaminen henkilöstön koulutuksessa voivat vaikuttaa osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin.

4.2 Osuustoiminnan arvot ja periaatteet yhteiskuntavastuuraportoinnin kontekstissa

Osuustoiminnalla ja yhteiskuntavastuulla on löydetty yhteisiä piirteitä historiasta ja myös tänä päivänä, ja osuustoiminnan yhteiskuntavastuu yhdistetään erityisesti osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden noudattamiseen. Kaikkien osuuskuntien tulee noudattaa osuustoiminnan arvoja ja periaatteita toiminnassaan, mutta niiden noudattamisella on vaikutusta myös ympäröivään yhteiskuntaan. Lisäksi osuuskuntien pitäisi ylläpitää tietämystä osuustoiminnasta ja siksi viestiä aktiivisesti juuri osuustoiminnan arvoista ja periaatteista, joilla on merkittävä asema osuustoiminnassa. Voidaan siis päätellä, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet näkyisivät osuuskuntien raportoinnissa ja erityisesti yhteiskuntavastuuraportoinnissa, sillä arvojen ja periaatteiden noudattamisella on yhteiskunnallista vaikutusta.

Osuustoiminnan arvot ja periaatteet on esitelty edellä luvussa 3.4. Tässä luvussa eritellään periaate ja arvo kerrallaan, *miten* näiden osuustoiminnan periaatteiden ja arvojen

voidaan odottaa korostuvan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa. Tämän perusteella tarkastellaan tutkimuksen empiiristä aineistoa luvussa 6.2. Osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden määritelmät ovat lainauksia Osuustoiminnan neuvottelukunnan (2009) julkaisusta Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle, ja ne perustuvat Kansainvälisen Osuustoimintaliiton, ICA:n, vuonna 1995 uudistamiin arvoihin ja periaatteisiin.

4.2.1 Osuustoiminnan periaatteet

1. periaate: Vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys

Osuuskunnat ovat vapaaehtoisia organisaatioita, jotka ilman sukupuolista, yhteiskunnallista, rodullista, poliittista tai uskonnollista syrjintää ovat avoimia kaikille, jotka voivat käyttää osuuskunnan palveluja ja ovat valmiita noudattamaan jäsenyyden velvoitteita.

Ensimmäisen periaatteen määritelmässä korostuvat siis osuuskuntiin liittymisen mahdollisuus sekä liittymisen vapaaehtoisuus.

2. periaate: Demokraattinen jäsenhallinto

Osuuskunnat ovat jäsentensä hallitsevia demokraattisia organisaatioita. Päätöksentekoon aktiivisesti osallistuva jäsenistö määrää niiden toimintalinjoista. Luottamushenkilöinä toimivat miehet ja naiset ovat vastuussa toiminnastaan jäsenistölle. Perusosuuskunnissa jäsenillä on yhtäläinen äänioikeus (jäsen/ääni). Myös muun asteisissa osuuskunnissa hallinto on järjestetty demokraattisesti.

Toisen periaatteen määritelmässä korostuvat erityisesti jäsenten mahdollisuudet vaikuttaa osuuskuntien päätöksentekoon sekä osuuskuntien hallintomuoto.

3. periaate: Jäsenten taloudellinen osallistuminen

Jäsenet osallistuvat yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti osuuskunnan pääoman kartuttamiseen ja hallitsevat sitä demokraattisesti. Ainakin osa pääomasta on yleensä osuuskunnan omaisuutta. Jäsenyyden edellyttämälle osuusmaksulle jäsenet saavat yleensä vain rajoitetun koron tai eivät korkoa lainkaan. Ylijäämän jäsenistö osoittaa yhteen tai useampaan seuraavista tarkoituksista: osuuskunnan kehittämiseen perustamalla mikäli mahdollista ainakin osaksi jakamattomia rahastoja,

etuihin jäsenille suhteessa heidän käyttämiinsä palveluihin tai jonkin muun jäsenistön hyväksymän toiminnan tukemiseen.

Kolmannen periaatteen määritelmässä korostuvat osuuskunnan jäsenten osallistuminen taloudelliseen päätöksentekoon sekä se, mihin kohteisiin ylijäämä osoitetaan.

4. periaate: Itsenäisyys ja riippumattomuus

Osuuskunnat ovat itsenäisiä, jäsentensä hallitsemia, omatoimisuuteen perustuvia organisaatioita. Mahdollisten sopimusten tekeminen muiden organisaatioiden kanssa valtiovalta mukaan luettuna tai ulkopuolisen pääoman hankinta tapahtuu jäsenten demokraattista hallintoa tai osuuskunnan itsenäisyyttä vaarantamatta.

Neljännän periaatteen määritelmässä korostuvat jäsenten mahdollisuudet vaikuttaa osuuskunnan päätöksentekoon esimerkiksi osuuskunnan laajentumiseen tai pörssilistautumiseen liittyvissä asioissa.

5. periaate: Koulutus, oppiminen ja viestintä

Osuuskunnat tarjoavat jäsenilleen, luottamushenkilöilleen, liikkeenjohdolle ja henkilöstölle mahdollisuuden koulutukseen ja oppimiseen tehokkaan osallistumisen toteuttamiseksi osuuskunnan kehittämiseen. Osuuskunnat viestivät suurelle yleisölle sekä etenkin nuorisolle ja mielipidevaikuttajille osuustoiminnan luonteesta ja sen eduista.

Viidennen periaatteen määritelmässä korostuu osuuskuntien tarjoama mahdollisuus koulutukseen. Määritelmä on myös koko tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen, sillä sen mukaan osuuskuntien pitäisi viestiä osuustoiminnasta suurelle yleisölle. Tämä periaate vaikuttaa siis myös muiden periaatteiden sekä osuustoiminnan arvojen korostumiseen osuuskuntien raportoinnissa.

6. periaate: Osuuskuntien keskinäinen yhteistyö

Osuuskunnat palvelevat jäsenistöään tehokkaimmin ja vahvistavat osuustoimintaliikettä harjoittamalla keskinäistä yhteistyötä paikallisesti, alueellisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti.

Kuudennen periaatteen määritelmässä korostuvat osuuskuntien eri sidosryhmät ja yh-

teistyökumppanit sekä yhteistyön tuomat edut.

7. periaate: Vastuu toimintaympäristöstä

Osuuskunnat toimivat yhteisöjensä kestäväen kehityksen hyväksi jäsenten päättämällä tavalla.

Seitsemännen periaatteen määritelmässä korostuu jäsenten päätösvalta siihen, miten osuuskunta kantaa vastuuta toimintaympäristöstään. Yllä esitetyn määritelmän lisäksi toimintaympäristövastuun periaatteesta todetaan seuraavasti (Osuustoiminnan neuvotelukunta 2009, 24):

Osuuskunnat ovat olemassa ensisijaisesti jäseniään varten. Läheinen suhde jäseniin usein määrätyllä maantieteellisellä alueella sitoo osuuskunnat myös tiiviisti toimintaympäristöönsä. Niillä on velvollisuus varmistaa toimintaympäristönsä taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys. Niillä on velvollisuus työkennellä yhteisöjensä ympäristön suojelemiseksi. Jäsenten pitää päättää, miten paljon ja millä tavoin osuuskunnat osallistuvat yhteisöjensä toimintaan. Jäsenet eivät saa kuitenkaan väistää tätä velvollisuutta.

Yllä esitetyssä korostuu erityisesti osuuskuntien vastuu lähiympäristöään kohtaan. Osuuskuntien toimintaympäristöään kohtaan osoittamasta yhteiskuntavastuusta käytetään myös termiä alueellinen vastuu.

4.2.2 Osuustoiminnan perusarvot

Omatoimisuus

Omatoimisuuden periaate pohjautuu ajatukseen, että ihminen voi kehittyä kunnolla vain yhteistyössä toisten kanssa, sillä yksittäisen ihmisen mahdollisuudet ovat rajalliset. Osallistumalla osuustoimintaan jäsenille kertyy taitoja ja ymmärrystä muista ihmisistä sekä laajempi kuva siitä yhteiskunnasta, jonka osa he ovat. Tällä tavoin osuuskunnat edistävät jäsentensä jatkuvaa kasvua ja kehitystä. Jotta omatoimisuuden perusarvo korostuisi osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa, osuuskuntien odotetaan raportoivan esimerkiksi osuustoiminnallisen yhteistyön jäsenilleen tuomista hyödyistä ja mittakaavaeduista. Osuustoiminnan kaksoisluonteen mukaisesti nämä osuustoiminnallisen yhteistyön tuomat hyödyt eivät ole ainoastaan taloudellisia.

Ostavastuisuus

Ostavastuisuuden perusarvossa korostuu jäsenten vastuu osuuskunnastaan ja osuustoimintaliikkeen elinvoimaisuudesta. Ostavastuisuudella tarkoitetaan myös jäsenten velvollisuutta valvoa osuuskunnan riippumattomuutta muista yrityksistä. Jotta ostavastuisuuden perusarvo korostuisi osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa, osuuskuntien voidaan odottaa raportoivan esimerkiksi jäsenten vastuusta sekä osuuskunnan riippumattomuudesta. Lisäksi raportoinnissa pitäisi korostaa ylipäättään osuustoimintaa, jotta osuustoimintaliike säilyisi elinvoimaisena. Ostavastuisuuden arvon noudattaminen voisi lisätä myös muiden arvojen ja periaatteiden esiintymistä raportoinnissa.

Demokratia

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2009) ei erikseen määrittele demokratian perusarvoa, mutta demokratian perusarvon korostuminen yhteiskuntavastuuraportoinnissa voi tarkoittaa esimerkiksi osuuskunnan demokraattisesta päätöksenteosta raportointia.

Tasa-arvo

Osuuskunnan tasa-arvoisuus yhdistetään osuustoiminnan ihmiskeskeisyyteen, jonka nähdään olevan yksi niistä ominaisuuksista, jotka erottavat osuuskunnat pääomayrityksistä. Jäsenillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa osuuskuntien päätöksentekoon, ja jäsenyyden pitäisi olla mahdollisimman tasa-arvoista. Tasa-arvon perusarvo voisi korostua osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa esimerkiksi osuustoiminnan ihmiskeskeisyydestä sekä jäsenten tasa-arvosta ja vaikutusmahdollisuuksista raportointina.

Oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuuden perusarvolla tarkoitetaan ennen kaikkea tapaa, jolla osuuskunta kohtelee jäseniään. Osuuskunnan pitäisi kohdella jäseniään oikeudenmukaisesti esimerkiksi palkitessaan jäseniä osallistumisesta osuuskuntaan. Palkitseminen tapahtuu yleensä ylijäämän palautuksena, rahastoantina tai erilaisina alennuksina. Jotta oikeudenmukaisuuden perusarvo korostuisi osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa, voivat osuuskunnat raportoida esimerkiksi siitä, miten oikeudenmukaisesti osuuskunta palkitsee jäseniään.

Solidaarisuus

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2009, 13 - 14) korostaa erityisesti solidaarisuuden perusarvoa ja näkee juuri solidaarisuuden erottavan osuuskunnat muista taloudellisen järjestäytymisen muodoista. Solidaarisuuden perusarvo tiivistää kaikki osuustoiminnan perusarvot korostaen esimerkiksi yhteistyötä, oikeudenmukaisuutta ja keskinäistä vastuuta, mutta kohdistuu jäsenten lisäksi myös ei-jäseniin. Esimerkiksi osuuskunnan palveluksessa olevia on kohdeltava oikeudenmukaisesti, olivatpa he jäseniä tai eivät. Solidaarisuuden perusarvo, kuten monet muutkin edellä esitetyistä arvoista ja periaatteista vahvistavat myös muiden osuustoiminnan arvojen sekä periaatteiden korostumista yhteiskuntavastuuraportoinnissa. Edellä esitettyjen perusarvojen lisäksi solidaarisuuden arvon voidaan kuitenkin odottaa korostavan myös tapaa, jolla osuuskunnat kohtelevat ei-jäseniä.

4.2.3 Eettiset arvot

Rehellisyys

Rehellisyys on ollut tärkeä arvo osuustoimintaliikkeen alkuajoista lähtien. Jo 1800-luvulla arvostettiin ja vaadittiin esimerkiksi hyvää laatua ja kohtuullista hintaa, rehellistä liiketoimintaa sekä pankkialalla rehellistä korkopolitiikkaa. Rehellisyyden perusarvo voi siis korostua osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa esimerkiksi rehellisestä liiketoiminnasta raportointina.

Avoimuus

Avoimuuden eettisellä arvolla viitataan osuuskuntien rehelliseen toimintaan myös ei-jäsenten kanssa sekä avoimeen tiedottamiseen. Osuuskuntien pitäisi tiedottaa toiminnastaan säännöllisesti sekä jäsenilleen että suurelle yleisölle. Täten avoimuuden eettinen arvo korostaa osuustoiminnasta raportoinnin tärkeyttä ja vahvistaa tutkimuksen näkökulmaa, että osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden voidaan odottaa korostuvan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa. Avoin tiedottaminen voi puolestaan korostua raportoinnissa siten, että yhteiskuntavastuuraporteissa raportoidaan myös negatiivisista asioista.

Yhteiskunnallinen vastuu

Osuuskunnat osoittavat yhteiskunnallista vastuutaan esimerkiksi osallistumalla yhteisöjensä kehitykseen sekä inhimillisin että taloudellisin voimavaroin. Yhteisöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi toimintaympäristövastuun periaatteen tarkoittamaa toimintaympäristöä tai lähiympäristöä. Osuuskuntien yhteiskunnallinen vastuu voi kuitenkin ulottua myös lähiympäristön ulkopuolelle, esimerkiksi kehitysmaihin. Osuustoiminnan neuvottelukunnan (2009, 15) mukaan osuuskunnilla on velvoite olla sosiaalisesti vastuullisia kaikessa toiminnassaan. Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa yhteiskunnallisen vastuun eettinen arvo voi siis korostua esimerkiksi siten, että osuuskunta raportoi osallistumisestaan yhteisöjen kehitykseen esimerkiksi erilaisten lahjoitusten avulla.

Muista ihmisistä välittäminen

Osuustoiminnan neuvottelukunnan (2009, 15) mukaan osuuskunnat ovat perinteisesti kantaneet huolta esimerkiksi yhteisön yksilöiden terveydestä ja osoittaneet huolenpitoa kanssaihmisistä. Kuten yhteiskunnallisen vastuun eettisen arvon, myös muista ihmisistä välittämisen eettinen arvo voi korostua osuuskuntien raportoidessa osallistumisestaan yhteisön hyvinvointiin.

4.3 Yhteenveto

Institutionaalisen samankaltaistumisen näkökulmasta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin odotetaan muistuttavan muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportointia. Samankaltaistumiseen johtavat osuuskuntiin kohdistuvat jäljittelevät ja normatiiviset paineet eli esimerkiksi osuuskuntien epävarmuus osuustoiminnallista yritysmuotoa ja sen perinteitä kohtaan sekä se, että osuuskunnat raportoivat samojen normien ja ohjeistojen mukaisesti kuin muutkin yritysmuodot.

Osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin pitäisi sen sijaan poiketa muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportoinnista, sillä raportoinnissa on huomioitu osuustoiminnan yhteiskuntavastuullinen perinne. Edellä luvussa 4.2 esitettyjen osuustoiminnan määritelmien perusteella voidaan odottaa, että osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa näkyisivät erityisesti osuustoiminnallinen yritysmuoto sekä sen kaksoisluonne ja perinne, osuuskunnan jäsenten palkitseminen ja vaikutusmahdollisuudet sekä osuuskunnan sitä ympäröivää yhteiskun-

taa kohtaan osoittama vastuu. Lisäksi voidaan odottaa, että osuuskunnat korostavat erityisesti jäseniään tai omistajiaan tärkeimpänä sidosryhmään.

Institutionaalisen teorian näkökulma osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin eroaa selvästi osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Institutionaalisen samankaltaistumisen näkökulma voidaankin tässä tutkimuksessa tulkita vastakkaiseksi osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin perustuvalla näkökulmalla. Tätä vastakkainasettelua on havainnollistettu tiivistetysti kuviossa 6.

OSUUSKUNTIEN YHTEISKUNTAVASTUURAPORTOINTI	
Institutionaalinen samankaltaistuminen	Osuustoiminnan arvot ja periaatteet
Osuuskuntien raportointi on samanlaista kuin muiden yritysmuotojen raportointi	Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi on omalaatuista
Osuuskunnat ovat epävarmoja osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan, eivät halua erottua muista yritysmuodoista	Osuuskunnat ovat ylpeitä osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan, osuustoiminnallisuus on erottumistekijä
Osuustoiminnan arvoperinnettä ei haluta tuoda esiin	Osuustoiminnan arvoja ja periaatteita korostetaan raportoinnissa
Osuuskunnat raportoivat samoista asioista kuin muutkin yritysmuodot	Osuuskunnat raportoivat osuuskuntien yhteiskuntavastuulle ominaisista piirteistä, esim. vastuu toimintaympäristöstä, jäsenten vaikutusmahdollisuudet
Osuuskunnat noudattavat samoja normeja ja ohjeistoja kuin muiden yritysmuotojen raportit, tavoitteena vertailukelpoisuus ja luotettavuus, esim. GRI, ulkoiset noteeraukset ja varmennuslausumat	Osuuskuntien raportoinnin tavoitteena osuustoiminnan tietämyksen ylläpitäminen, esim. osuustoiminnan yhteiskuntavastuullisen perinteen korostaminen

Kuvio 6. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen näkökulmat

Edellä esitettyä vastakkainasettelua hyödynnetään myöhemmin tutkimuksen empiirisessä osassa, jossa tarkastellaan osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia vertaamalla raportointia julkisten osakeyhtiöiden raportointiin. Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporttien tarkastelussa hyödynnetään edellä esitetyn vastakkainasettelun lisäksi luvussa 4.2 esiteltyjä osuustoiminnan arvoja ja periaatteita.

5 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN AINEISTO

5.1 Kohdeorganisaatiot ja yhteiskuntavastuuraportit vuodelta 2008

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu kolmen osuustoiminnallisen yrityksen sekä kolmen samoilla aloilla toimivan julkisen osakeyhtiön yhteiskuntavastuuraporteista vuodelta 2008. Tutkimukseen valitut kolme osuustoiminnallista yritystä ovat OP-Pohjola-ryhmä, S-ryhmä sekä Metsäliitto-konserni, jotka ovat kolme suurinta suomalaista osuuskuntaa ja suurimpia suomalaisia yrityksiä toimialoillaan (ICA 2008). Vertailupareiksi valitut kolme samoilla toimialoilla toimivaa ja saman kokoluokan julkista osakeyhtiötä ovat Nordea Bank AB, Kesko Oyj ja Stora Enso Oyj. Kaikki vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportit ovat julkista aineistoa, ja ne ovat olleet saatavilla pdf-dokumentteina kohdeorganisaatioiden Internet-sivuilta syksyllä 2009.

OP-Pohjola-ryhmän ja Metsäliiton vastinpareiksi on valittu juuri Nordea ja Stora Enso, vaikka vastinpareiksi olisi samoilta toimialoilta ollut valittavissa myös samaa kokoluokkaa olevat Sampo Pankki Oyj ja UPM-Kymmene Oyj. OP-Pohjolan vastinpariksi ei kuitenkaan valittu Sampo Pankkia, sillä Sampo Pankki ei ole julkaissut omaa yhteiskuntavastuuraporttia vuodelta 2008, vaan Sampo Pankin raportti on osa Danske Bank -konsernin raporttia. Metsäliiton vastinpariksi ei puolestaan valittu UPM-Kymmeneä, sillä UPM ei ole julkaissut yhteiskuntavastuuraporttia vuodelta 2008 eikä ole raportoinut yhteiskuntavastuutietoja vuoden 2008 tilinpäätöksessään. S-ryhmän vastinpariksi Kesko oli ainut kooltaan vertailukelpoinen kaupan alalla toimiva julkinen osakeyhtiö.

Yhteiskuntavastuuraporteista on otettu mukaan ainoastaan uusimmat, vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportit, sillä voidaan olettaa, että pidemmän aikajakson tarkastelu tuskin muuttaisi tutkimuksen tuloksia merkittävästi. Tutkimuksessa ei ole tarkoitus tehdä pitkittäistutkimusta ja selvittää esimerkiksi raportoinnin kehitystä, joten pidemmän aikavälin tarkasteleminen ei ole tästä syystä perusteltua, eikä tämän tutkimuksen puitteissa mahdollistakaan. Tarkoituksena on ennemminkin saada mahdollisimman kokonaisvaltainen ymmärrys rajatusta aineistosta. Lisäksi yhteiskuntavastuuraportointi on nopeasti kehittyvä ala, joten raporttien laajuus tuskin on ainakaan pienentynyt edellisistä vuosista.

Seuraavaksi esitellään tutkimuksen kohdeorganisaatiot ja niiden yhteiskuntavastuuraportit vuodelta 2008. Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportit ovat tutkimuksessa suu-

remmassa roolissa, joten osuuskunnat ja niiden raportit esitellään hieman vastinpareja laajemmin. Kohdeorganisaatioiden tärkeimmät tunnusluvut vuodelta 2008 (kuvio 7) sekä raportointikäytäntö (kuvio 8) esitetään rinnakkain taulukoituna.⁵

	OP-Pohjola	Nordea	S-ryhmä	Kesko	Metsäliitto	Stora Enso
Tulos ennen veroja, MEUR	372	2 672	- 8	289	-233	-894
Taseen loppusumma, MEUR	75 700	474 100	3 956	3 892	6 899	12 241
Liikevaihto, MEUR			8 918	9 600	6 434	11 029
Henkilöstö	12 752	34 008	37 735	21 327	17 538	33 815

Kuvio 7. Kohdeorganisaatioiden tärkeimmät tunnusluvut vuodelta 2008

	OP-Pohjola	Nordea	S-ryhmä	Kesko	Metsäliitto	Stora Enso
Raportointivuodet	2003 - 2008	2008	2006 - 2008	2000 - 2008	2002-2004 2006-2008	2002 - 2008
Kielet, joilla raporttia julkaistaan	suomi ruotsi englanti	englanti	suomi englanti	suomi englanti	suomi ruotsi englanti	englanti portugali (v. 2008)
Vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportti	Yhteiskuntavastuu 2008	CSR Report 2008	Vastuullisuuskatsaus 2008	Yhteiskuntavastuun raportti 2008	Yritysvastuu (vuosikertomus 2008)	Sustainability Performance 2008
Erillinen raportti	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Ei	Kyllä
Sivumäärä	24	28	34	96	26	37
Noudattaa GRI-ohjeistoa	Kyllä	Kyllä	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Varmennettu raportti	Ei	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei	Kyllä

Kuvio 8. Kohdeorganisaatioiden raportointikäytäntö

⁵ Tiedot on poimittu kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista ja vuosikertomuksista vuodelta 2008, joiden lisäksi tietoja on täydennetty seuraavilta kohdeorganisaatioiden WWW-sivuilta:

”Vastuullisuusraportti”. S-ryhmän WWW-sivu
<http://www.s-kanava.fi/valtakunnallinen/sryhma_artikkeli?nodeid=Sryhma_raportit_0000__s_ska_basicarticle2_01112.xml&aid=Sryhma_raportit_0000__s_ska_basicarticle2_01112.xml&exp=true>

”Annual Reports”. Metsäliiton WWW-sivu
<<http://www.metsaliitto.com/page.asp?path=1;2785;2800;2887;3024>>

”Sustainability Performance 2008”. Stora Enson WWW-sivu
<<http://www.storaenso.com/media-centre/publications/sustainability-report/Pages/sustainabilityreport.aspx>>

5.1.1 OP-Pohjola-ryhmä

OP-Pohjola-ryhmä on Suomen suurin finanssiryhmä, joka muodostuu itsenäisistä osuuspankeista ja keskusyhteisö OP-Keskus osuuskunnasta (OPK) tytär- ja lähiyhteisöineen. Näistä suurin on pörssiyhtiö Pohjola Pankki Oyj. OP-Pohjolan 227 osuuspankilla on yhteensä yli 1 200 000 omistajajäsentä. Osuuspankit ovat jäsentensä omistamia itsenäisiä pankkeja, jotka harjoittavat alueellisesti vähittäispankkitoimintaa. OP-Pohjola-ryhmä on yksi Suomen suurimmista osuuskuntamuotoisista organisaatioista ja yksi Euroopan suurimmista osuustoimintamuotoisista pankeista (ICA 2008). OP-Pohjola-ryhmä tarjoaa pankki-, sijoitus- ja vakuutuspalveluja sekä henkilöasiakkaille että yritys- ja yhteisöasiakkaille ja toimii pankki- ja sijoituspalveluiden sekä henki- ja vahinkovakuutuksen aloilla. OP-Pohjola-ryhmällä on Suomessa 604 toimipaikkaa ja yli neljä miljoonaa asiakasta.⁶

OP-Pohjola-ryhmällä on lähes yhtä pitkä historia kuin suomalaisella osuustoiminnalla. Yli satavuotinen historia alkoi vuonna 1902, jolloin Osuuskassojen Keskuslainarahasto Osakeyhtiö perustettiin. Osuuskassojen Keskuslainarahasto koostui alkuun paikallisista osuuskassoista, joiden yhteiseksi kattojärjestöksi perustettiin vuonna 1928 Osuuskassojen Keskusliitto. Osuuskassat muutettiin osuuspankeiksi vuonna 1970, ja Osuuskassojen Keskusliitto muutettiin Osuuspankkien Keskusliitoksi (OKL). OKL muutettiin vielä vuonna 1997 osuuspankkien yhteenliittymän keskusyhteisönä toimivaksi osuuskunnaksi, joka on nykyinen Osuuspankkikeskus Osk (OP-Keskus Osk). Vuonna 2005 OP-ryhmään liitettiin myös vakuutusyhtiö Pohjola, jonka myötä nimi on muuttunut nykyiseen muotoonsa. Finanssiryhmän nimi OP-Pohjola-ryhmä julkistettiin vuonna 2007 ja OKO Pankki Oyj muutettiin Pohjola Pankki Oyj:ksi vuonna 2008. Finanssiryhmä OKO listattiin Helsingin Pörssiin vuonna 1989, ja nykyisin Pohjolan A-sarjan osake on noteerattu Nasdaq OMX Helsingin pörssissä.⁷

OP-Pohjola-ryhmä: Yhteiskuntavastuu 2008

Tutkimuksessa tarkasteltava OP-Pohjola-ryhmän vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportti on julkaistu suomeksi nimellä Yhteiskuntavastuu 2008. Raportti sisältää OP-Pohjola-

⁶ ”OP-Pohjola-ryhmä pähkinänkuoressa”. OP-Pohjola-ryhmän WWW-sivu
<<https://www.op.fi/op?cid=151012427&srcl=3>>

⁷ ”OP-Pohjola-ryhmän historia”. OP-Pohjola-ryhmän WWW-sivu
<<https://www.op.fi/op?cid=151012450&srcl=3>>

ryhmän lyhyen esittelyn, yhteiskuntavastuun johtamisperiaatteet sekä taloudellisen vastuun, ympäristövastuun ja sosiaalisen vastuun osiot. OP-Pohjola-ryhmän raportti jakaantuu siis taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen, joista kaikista esitetään sekä mittareihin perustuvia tietoja että case-esimerkkejä.

Yhteiskuntavastuuraportti kattaa koko OP-Pohjola-ryhmän eli OP-Keskuksen, Pohjola Pankki Oyj:n ja osuuspankit. Raportin mittareiden tiedot on suurimmaksi osaksi kerätty koko ryhmästä, ja raportissa ilmoitetaan prosenttiosuuksin, mikäli ryhmän kaikki yksiköt eivät ole mukana tiedoissa.

5.1.2 S-ryhmä

S-ryhmä on osuustoiminnallinen kaupanalan yritysryhmä, joka muodostuu Suomen Osuuskauppojen Keskuskunnasta (SOK) ja sen tytäryhtiöistä sekä 22 alueosuuskaupasta ja 10 paikallisosuuskaupasta. Jäsenet eli asiakasomistajat omistavat osuuskaupat, jotka omistavat keskusliike SOK:n. S-ryhmän osuuskaupoilla oli vuoden 2008 lopussa 1,8 miljoonaa asiakasomistajaa. S-ryhmän liiketoiminta on organisoitu valtakunnallisiin ketjuihin, ja SOK tuottaa S-ryhmän yhteiset palvelutoiminnot keskitetysti.

S-ryhmä toimii monella liiketoiminta-alueella, jotka ovat marketkauppa, liikennemyymälä- ja polttonestekauppa, tavaratalo- ja erikoisliikekauppa, matkailu- ja ravitsemiskauppa, auto- ja autotarvikekauppa sekä maatalouskauppa. S-ryhmällä oli vuoden 2008 lopussa Suomessa 1 554 toimipaikkaa, joiden lisäksi S-ryhmällä on seitsemän toimipaikkaa Baltiassa ja viisi toimipaikkaa Venäjällä. (SOK 2008)

Kuten OP-Pohjola-ryhmällä, myös S-ryhmällä on pitkä historia. Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK on perustettu vuonna 1904 hoitamaan osuuskauppojen yhteisostoja, neuvontaa ja ohjausta, sillä osuuskauppojen määrän kasvaessa oli havaittu tarve yhteistyöhön. SOK:n toimintaan kuului toiminnan alussa myös omaa teollista tuotantoa, mutta 1980-luvun rakennemuutoksien seurauksena SOK luopui teollisuudesta ja syntyi nykyinen alueosuuskauppaverkosto, joka yhdessä SOK-yhtymän kanssa muodostaa nykyisen S-ryhmän.⁸

⁸ ”Historia”. S-ryhmän WWW-sivu
<http://www.s-kanava.fi/valtakunnallinen/sryhma_artikkeli?nodeid=Sryh_Sryhmanesittely_0000&aid=Sryh_Sryhmanesittely_0000&exp=true>

S-ryhmän vastuullisuuskatsaus 2008

Tutkimuksessa tarkasteltava S-ryhmän vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportti on julkaistu suomeksi nimellä S-ryhmän vastuullisuuskatsaus 2008. Raportti sisältää johdannon, jonka jälkeen raportti jakaantuu seuraaviin osioihin: alueellisuus, asiakasomistajuus, henkilöstö, hankinta, turvallisuus ja ympäristö. Raportin lopussa ovat vielä uutiset ja luvut -osio. S-ryhmän vastuullisuusraportti poikkeaa ulkoasultaan ja rakenteeltaan selkeästi muiden kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista.

S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa vuonna 2008 esiteltävät tunnusluvut kattavat 22 alueosuuskauppaa sekä SOK:n tytäryhtiöineen. Paikallisuuskauppojen ja Baltian alueen tytäryhtiöiden liiketoiminta eivät sisälly raportin tunnuslukuihin, mutta paikallisuuskaupat ovat kuitenkin mukana taloudellisissa tunnusluvuissa.⁹

5.1.3 Metsäliitto

Metsäliitto-konserni on noin 30 maassa toimiva metsäteollisuuskonserni, jonka emoyritys on Metsäliitto Osuuskunta. Metsäliitto Osuuskunnan omistaa lähes 130 000 suomalaista metsänomistajaa, jotka omistavat lähes puolet Suomen yksityismetsistä. Metsäliitto Osuuskunnan jäsenet saavat osuuskunnaltaan metsänhoidon, puukaupan ja sijoittamisen palveluita, joista tärkein jäsenpalvelu on puukauppa. Metsäliitto-konserni on yksi maailman suurimmista metsäteollisuuskonserneista. Konsernin viisi liiketoiminta-aluetta ovat puunhankinta, puutuoteollisuus, sellunvalmistus, kartongin ja paperin tuotanto sekä pehmopaperin valmistus.

Metsäliitto Oy perustettiin vuonna 1934 koordinoimaan puun vientiä ja edistämään metsänomistajien järjestäytynyttä yhteistyötä. Vuonna 1947 Metsäliitto Osuuskunta perustettiin jatkamaan Metsäliitto Oy:n työtä. Nykymuotonsa Metsäliitto-konserni sai vuonna 1992, jolloin Metsäliitto Osuuskunta, M-real eli entinen Metsä-Serla, Metsä-Botnia ja Finnforest yhdistyivät.¹⁰

⁹ ”Vastuullisuusraportti”. S-ryhmän WWW-sivu
<http://www.s-kanava.fi/valtakunnallinen/sryhma_artikkeli?nodeid=Sryhma_raportit_0000__s_ska_basicarticle2_01112.xml&aid=Sryhma_raportit_0000__s_ska_basicarticle2_01112.xml&exp=true>

¹⁰ ”Historia”. Metsäliiton WWW-sivu
<<http://www.metsaliitto.fi/default.asp?path=1;39;186>>

Metsäliitto-konsernin vuosikertomus 2008: Yritysvastuu

Metsäliitto raportoi yhteiskuntavastuustaan vuosikertomuksensa yhteydessä. Tutkimuksessa tarkasteltava yhteiskuntavastuuraportti tarkoittaa Metsäliitto-konsernin osalta Metsäliitto-konsernin vuoden 2008 suomenkielisen vuosikertomuksen yritysvas-
tuu-osiota, joka löytyy vuosikertomuksen sivuilta 24 - 49. Yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen liittyvistä asioista, mutta yhteiskuntavastuuraporttia ei ole jaettu näiden osa-alueiden mukaan. Raportissa käsitellään esimerkiksi johtamista, sidosryhmiä, riskienhallintaa, tuotteita, tuotekehitystä, logistiikkaa ja henkilöstöä. Yhteiskuntavastuutiedot kattavat pääosin kaikki konsernin liiketoiminta-alueet ja toimipaikat, ja raportissa mainitaan erikseen, mikäli tästä poiketaan joidenkin mittareiden tai tietojen osalta.

5.1.4 Julkiset osakeyhtiöt: Nordea, Kesko ja Stora Enso*Nordea*

Nordea on Pohjoismaiden ja Itämeren alueen suurin finanssipalvelukonserni. Nordea konsernilla on yhteensä noin 10 miljoonaa henkilöasiakasta sekä 700 000 aktiivista yritysasiakasta Pohjoismaissa ja Euroopan uusilla markkinoilla Venäjällä, Puolassa, Liettuassa, Latviassa ja Virossa. Nordea on pörssiyhtiö, jolla oli vuoden 2008 lopussa noin 480 000 rekisteröityä osakkeenomistajaa, joista noin 195 000 oli Suomessa. (Nordea 2008)

Tutkimuksessa tarkasteltava yhteiskuntavastuuraportti, CSR Report 2008, on Nordean ensimmäinen yhteiskuntavastuuraportti. Raportti sisältää esimerkiksi yhteiskuntavastuustrategiaa, sidosryhmiä, sitoumuksia sekä toiminnan ympäristövaikutuksia käsittelevät osiot. Raportti kattaa Nordean pohjoismaiset toiminnot, mutta Venäjän, Puolan, Liettuan, Latvian ja Viron toiminnot tullaan huomioimaan vasta tulevien vuosien raporteissa. Niiltä osin, kun raportointi ei kata kaikkia pohjoismaisia toimintoja, ilmoitetaan erikseen ne konsernin osat, jotka sisältyvät raportoituun informaatioon.

Kesko

Kesko Oyj on kaupan alan palveluyritys, joka toimii ruoka-, käyttötavara-, rauta- sekä auto- ja konekaupassa. Suurin osa liikevaihdosta muodostuu Ruokakeskon Suomessa harjoittamasta päivittäistavarakaupasta, jossa Kesko toimii tiiviissä ketjuyhteistyössä

K-kauppiasliiketoimintamallilla toimivien K-kauppioiden kanssa. Kesko harjoittaa liiketoimintaa Suomen lisäksi Ruotsissa, Norjassa, Baltiassa, Venäjällä ja Valko-Venäjällä. Kesko on pörssi-yhtiö, jolla oli vuoden 2008 lopussa 38 080 omistajaa.

Tutkimuksessa tarkasteltava Keskon yhteiskuntavastuuraportti on ilmestynyt suomeksi nimellä Yhteiskuntavastuun raportti 2008. Raportti jakaantuu kestävä kehityksen mukaisesti taloudellisen vastuun, ympäristövastuun sekä sosiaalisen vastuun osioihin, joiden lisäksi raportissa on vastuullista hankintaa käsittelevä osio. Raportointi kattaa Keskon kaikki toiminnot, ja mahdolliset poikkeamat ja rajoitukset on raportoitu niiden lukujen yhteydessä, joissa kaikki toiminnot eivät ole mukana.

Stora Enso

Stora Enso on maailmanlaajuisesti toimiva metsäteollisuusyhtiö, jonka päätuotteet ovat sanomalehti- ja kirjapaperi, aikakauslehti- ja hienopaperi, kuluttajapakkauskartonki, teollisuuspakkauskaukset sekä puutuotteet. Konsernilla on 85 tehdasta ja tuotantolaitosta ja se toimii yli 35 maassa. Stora Enso on pörssi-yhtiö, jonka osakkeet noteerataan Helsingin ja Tukholman arvopaperipörsseissä. (Stora Enso 2008)

Tutkimuksessa tarkasteltava yhteiskuntavastuuraportti on ilmestynyt englanniksi nimellä Sustainability performance 2008. Raportissa käsitellään esimerkiksi tavoitteita, hankintaa, ilmastonmuutosta ja sosiaalista vastuuta. Stora Enson yhteiskuntavastuuraportointi kattaa koko Stora Enso konsernin toiminnot erikseen mainittuja poikkeuksia lukuun ottamatta. Esimerkiksi ympäristövastuulinformaatio kattaa tuotannon, mutta ei toimistoja.

5.2 Aineiston käsittely ja analysointi

Tutkimusaineistoa tarkastellaan aluksi vertailemalla osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraportointia vastinpareittain. Raportteja vertaillaan rinnakkain, jotta voidaan tehdä havaintoja yhteiskuntavastuuraportteissa esiintyvistä eroista ja samankaltaisuuksista. Vertailu perustuu tutkimuksen teoreettisessa viitekehysessä esitettyihin institutionaalisen teorian näkökulmiin sekä institutionaalisen samankaltaistumisen ja osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmien eroihin. Mikäli osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi poikkeaa julkisten osakeyhtiöiden raportoinnista, tämän jälkeen osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja tarkastellaan edelleen osuustoiminnan

arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteista pyritään tekemään aineistohavaintoja osuustoiminnan arvoista ja periaatteista teoreettisessa viitekehyksessä määritellyllä tavalla.

Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita yhteiskuntavastuuraporttien kirjoitetusta tekstistä, ei niinkään mittareista, sillä mittarien tuottamissa luvuissa ei itsessään voi esiintyä osuustoiminnan arvoja tai periaatteita. Lisäksi tutkimus on tehty näytenäkökulmasta, joten tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ainoastaan raporttien tavasta tuoda lukuja esiin, ja ei siis esimerkiksi siitä, mitä luvut todistavat kohdeorganisaatioiden vastuullisuudesta. Yhteiskuntavastuuraporttiin sisällytettyjen mittarien valinta ja valintojen perustelut sen sijaan voivat tuoda esiin vastinparien eroja sekä osuustoiminnan arvoja tai periaatteita.

Jotta tutkimusaineiston avulla voitaisiin muodostaa mahdollisimman syvälinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ja tutkimustulokset olisivat mahdollisimman luotettavia, on tutkimusaineisto käyty läpi useaan kertaan ja eri tavoin tarkastellen. Kaikki yhteiskuntavastuuraportit on luettu ensin läpi hyvän kokonaiskuvan saamiseksi, minkä jälkeen kaikki yhteiskuntavastuuraportit on käyty läpi tarkemmin useaan kertaan kirjoittaen samalla aineistohavaintoja. Yhteiskuntavastuuraportteja on tarkasteltu sekä erikseen että rinnakkain muiden yhteiskuntavastuuraporttien kanssa. Yhteiskuntavastuuraportteja on tarkasteltu rinnakkain siten, että raporteista on tarkasteltu vastaavia raportointialueita käsitteleviä osioita yksi raportointialue kerrallaan edeten.

Kaikista yhteiskuntavastuuraporteista muodostettujen alustavien havaintojen jälkeen yksityiskohtaisemmat havainnot on muodostettu vertaamalla osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja vastaavilla aloilla toimivien julkisten osakeyhtiöiden kanssa rinnakkain. Tässä vaiheessa yhteiskuntavastuuraporteista on myös poimittu jokaisen kohdeorganisaation raportointia havainnollistavia esimerkkejä. Tutkimustulokset raportoidaan tehtyihin havaintoihin perustuen nostoen esiin parhaiten kohdeorganisaatioiden raportointia sekä vastinparien yhteiskuntavastuuraportoinnissa esiintyviä eroja ja samankaltaisuuksia kuvaavat aineistohavainnot. Lisäksi tutkimustuloksissa esitetään yhteiskuntavastuuraporteista poimittuja lainauksia havainnollistamaan raportoituja havaintoja.

Osuuskuntien ja niiden vastinpareiksi valittujen julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraporttien vertailun jälkeen on palattu takaisin osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporttien pariin. Tässä vaiheessa on siis jo muodostettu käsitys, että ainakin joidenkin

osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi eroaa julkisten osakeyhtiöiden raportoinnista, ja osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporttien tarkastelu osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta on siten perusteltua.

Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja on tarkasteltu uudelleen, tällä kertaa tekemällä havaintoja osuustoiminnan arvoista ja periaatteista teoreettisessa viitekehyksessä esitetyllä tavalla. Tutkimuksen teorialähtöisyys korostuu erityisesti tutkimuksen tässä osiossa, sillä tutkimusaineistosta tehtävät havainnot ovat tiukasti sidottu teoreettisen viitekehyksen lukuun 4.2, jossa osuuskunnan arvot ja periaatteet on määritelty yksityiskohtaisesti. Tutkimuksen tässä osiossa olennaisia aineistohavaintoja ovat ainoastaan ne, joissa korostuu jokin tai jotkin osuustoiminnan arvoista ja periaatteista.

Kuten osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraporttien vertailusta saadut tulokset, myös osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteista tässä osiossa tehdyt tutkimustulokset raportoidaan aineistosta tehtyihin havaintoihin perustuen. Tutkimustuloksissa nostetaan esiin havainnot, jotka ilmentävät parhaiten osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden esiintymistä osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa sekä esitetään yhteiskuntavastuuraporteista poimittuja suoria lainauksia havainnollistamaan raportoituja havaintoja. Toisaalta mikäli osuustoiminnan arvoja ja periaatteita ei esiinny osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa, esitetään tämä aineistosta saatuina tutkimustuloksina.

5.3 Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti

Jotta tutkimus olisi luotettavaa, sen pitää saavuttaa riittävä reliabiliteetti ja validiteetti. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa reliaabeliuden kannalta olennaista on tutkimuksen dokumentointi ja raportointi siten, että lukija voi arvioida, miten havainnot on tuotettu ja muokattu tulkinnaksi (Kihn & Ihantola 2008). Tähän on pyritty myös tässä tutkimuksessa esimerkiksi kuvaamalla aineiston käsittelyä ja analysointimenetelmiä mahdollisimman tarkasti luvussa 5.2. Lisäksi empiirisen aineiston käsittely perustuu tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, ja tutkimustulokset myös raportoidaan viittaamalla teoreettiseen viitekehykseen, mikä helpottaa tutkimustuloksiin johtaneen päätelyketjun arviointia.

Jotta tutkimuksen validius olisi riittävää, tutkimuksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota täsmälliseen ongelmanasetteluun, metodologisen lähestymistavan soveltuvuuteen sekä loogiseen ja hyvin perusteltuun etenemiseen. Kvalitatiivisen tutkimuksen validiuden kannalta olennaista on edellä mainittujen keinojen avulla vakuuttaa lukija tutkimustulosten oikeellisuudesta. (Kihn & Ihantola 2008)

Myös tässä tutkimuksessa on pyritty etenemään mahdollisimman loogisesti siten, että lukijalle välittyy tutkimuksen tekijän tekemät valinnat ja päätelmät aina aiheen valinnasta tutkimusmenetelmien valintaan sekä teoreettisesta viitekehyksestä empiirisestä aineistosta saataviin tuloksiin ja näiden perusteella tehtyihin johtopäätöksiin asti. Tutkimuksen eteneminen on siis pyritty kuvaamaan siten, että toinen tutkija voisi samoilla tutkimusmenetelmillä ja aineistolla päätyä samoihin tuloksiin.

6 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI JA TUTKIMUKSEN KESKEISET TULOKSET

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen keskeiset tulokset. Tutkimuksen tuloksista esitetään ensin tulokset osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden yhteiskuntavastuuraporttien vertailusta vastinpareittain. Tutkimuksessa tarkasteltavat vastinparit ovat OP-Pohjola ja Nordea, S-ryhmä ja Kesko sekä Metsäliitto ja Stora Enso. Vertailusta saatujen tulosten jälkeen esitetään tulokset kolmen osuuskunnan eli OP-Pohjolan, S-ryhmän ja Metsäliiton yhteiskuntavastuuraporteista, joita tarkastellaan osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Lopuksi esitetään vielä yhteenveto tutkimuksen tuloksista.

6.1 Yhteiskuntavastuuraporttien vertailu vastinpareittain

6.1.1 OP-Pohjola-ryhmä ja Nordea

Raporttien muoto ja sisältö

Sekä OP-Pohjolan että Nordean yhteiskuntavastuuraporteissa esitellään ensin yritys, raportti, yhteiskuntavastuustrategia tai periaatteet sekä yrityksen arvot ja sidosryhmävuorovaikutus. Johdannon jälkeen molemmissa raporteissa on omat osiot taloudelliselle, sosiaaliselle ja ympäristövastuulle. Nordean yhteiskuntavastuuraportti sisältää edellä esitettyjen osien lisäksi toimitusjohtajan kirjeen, sitoumukset eri ohjeistoihin ja aloitteisiin sekä vertailun GRI-ohjeistoon ja varmennuslausuman. Edellä esitetyt osiot eivät sisälly OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraporttiin. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportti sisältää puolestaan case-esimerkkejä kaikilta yhteiskuntavastuun osa-alueilta taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun raportoinnin havainnollistamiseksi. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa ei esitetä lainkaan case-esimerkkejä.

Tarkasteltaessa OP-Pohjolan ja Nordean yhteiskuntavastuuraportteja kokonaisuuksina raportit eroavat toisistaan selkeästi, vaikka raportit ovatkin jaettu pääosin samoja asioita käsitteleviin osioihin. Nordea on tiukemmin sitoutunut GRI-ohjeiston mukaiseen raportointiin, ja GRI-ohjeiston vaikutus tuodaan esiin raportin sivuilla. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi tarkennetaan, että yhteiskuntavastuuraportti noudattaa GRI:n päivitettyä G3-ohjeistoa sekä sen rahoitusalan täydentävää Financial Services Sector Supplement -ohjeistoa. Nordean yhteiskuntavastuuraportti sisältää myös yksi-

tyiskohtaisen sisällönvertailun GRI-ohjeistoon sekä Nordean oman arvioinnin GRI-raportoinnin tasosta. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa GRI-ohjeiston soveltaminen on puolestaan nimellistä. GRI-ohjeiston suositusten noudattaminen sovelta-
vin osin mainitaan raportin sisällön esittelyssä, mutta GRI-ohjeistoa ei tämän jälkeen mainita raportissa kertaakaan. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa ei siis esimerkiksi tehdä sisällönvertailua GRI-ohjeistoon, vaikka OP-Pohjola raportoikin pääosin samoja asioita ja käyttää samoja mittareita kuin vertailun raporttiinsa sisällyttänyt Nordea.

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportti on Nordean raporttia lukijaystävällisempi ja raportit vaikuttaisivat olevan suunnattu eri sidosryhmille. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportin havainnollistavat case-esimerkit ja raportin suomenkielisyys tekevät OP-Pohjolan raportin esimerkiksi suomalaisten asiakkaiden ja henkilöstön kannalta helpommin lähestyttäväksi, ja raportit voivat siten saavuttaa suuremman lukijakunnan. Nordean yhteiskuntavastuuraportti on selkeämmin suunnattu osakkeenomistajille, sillä raportissa on panostettu luotettavuuteen ja vertailukelpoisuuteen. Luotettavuutta on pyritty lisäämään varmennusraportilla ja vertailukelpoisuutta noudattamalla tarkasti kansainvälisesti tunnettua GRI-ohjeistoa.

Yhteiskuntavastuuraporttien heijastama näkemys vastuullisuudesta

OP-Pohjola-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa tuodaan esiin OP-Pohjolan osuustoiminnallista yritysmuotoa sekä suomalaisuutta. Yhteiskuntavastuun johtamisperiaatteissa raportoidaan, että osuustoiminnallisuus on ”ryhmän aatteellinen pohja ja strategisten tavoitteiden lähtökohta” ja että ”vastuu ympäröivästä yhteiskunnasta kuuluu olennaisesti OP-Pohjola-ryhmän toimintaan”. Lisäksi OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan, että ”ryhmä on koko olemassaolonsa ajan ollut tiiviisti sidoksissa suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalainen yhteiskunta sekä suomalaisten hyvinvointi ovat sidoksissa ryhmään”. Yhteiskuntavastuuraportin perusteella OP-Pohjolan vastuullisuus on siis vastuuta ympäröivästä yhteiskunnasta, mikä perustuu ryhmän aatteelliseen lähtökohtaan, osuustoiminnallisuuteen.

Nordean yhteiskuntavastuuraportin heijastama näkemys yrityksen yhteiskuntavastuusta voidaan sen sijaan tulkita liiketoimintalähtöiseksi. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että raportoinnin ja vastuullisen toiminnan ensisijaisena motiivina vaikuttaisi olevan si-

joittajien odotuksiin ja tiedontarpeisiin vastaaminen, ja siten kannattavan liiketoiminnan turvaaminen. Yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan Nordean aloittaneen yhteiskuntavastuusuositukset vuonna 2002 ja pyrkivän tekemään yhteiskuntavastuusta kiinteämmän osan jokapäiväistä toimintaa sekä mittaamaan yhteiskuntavastuun toteutumista systemaattisesti. Lähtökohta on siis päinvastainen OP-Pohjola-ryhmän raportoimalle yhteiskuntavastuulle, sillä OP-Pohjolan raportissa yhteiskuntavastuu nähdään luonnollisena osana OP-Pohjolan kaikkea toimintaa. OP-Pohjolan toiminta on raportin mukaan ollut vastuullista koko ryhmän olemassaolon ajan, mutta Nordea on luonut itselleen yhteiskuntavastuustrategian ja haluaa sitoa luomansa yhteiskuntavastuun osaksi toimintaansa.

Yhteiskuntavastuu ja yrityksen arvot

Sekä OP-Pohjolan että Nordean yhteiskuntavastuuraporteissa yhteiskuntavastuu sidotaan yrityksen arvoihin. Sekä OP-Pohjolan että Nordean arvoissa korostetaan esimerkiksi ihmisläheisyyttä ja yhteistyön tärkeyttä. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa ihmisläheisyyden määritelmään sisältyvät esimerkiksi ”aito välittäminen ihmisistä” ja ”ihmisen arvostus”. Nordean raportissa ihmisläheisyys yhdistetään asiakkaiden tarpeiden ymmärtämiseen ja odotusten ylittämiseen. Yhteistyöllä puolestaan tarkoitetaan Nordean yhteiskuntavastuuraportissa arvon luomiseen tähtäävää henkilöstön yhteistyötä, mutta OP-Pohjolan raportin määritelmän mukaan yhteistyössä olennaisinta on ”menestyminen yhdessä asiakkaiden kanssa”.

Yhteiskuntavastuuraportissa esitellyissä OP-Pohjolan arvoissa korostetaan lisäksi vastuullisuutta, ja OP-Pohjolan erottumistekijäksi raportoidaan ”olemme lähellä asiakasta”, millä tarkoitetaan OP-Pohjolan laajaa läsnäoloa Suomessa. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa esitetyissä arvoissa korostetaan edellä esitettyjen ihmisläheisyyden ja yhteistyön ohella henkilöstön ammattitaitoa sekä menestyksen saavuttamista rehellisin keinoin. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa myös raportoidaan, että nykyiset arvot on esitetty keväällä 2007, jonka jälkeen arvot ovat muuttaneet Nordean toimintatapoja. Yhteiskuntavastuuraportin mukaan Nordea pyrkii asiakas- ja ihmissuuntautuneemmaksi sitouttamalla koko toimintansa näihin arvoihin.

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa esitetyt OP-Pohjola-ryhmän arvot eli ihmisläheisyys, vastuullisuus ja yhdessä menestyminen sekä erottumistekijä ”olemme lähellä

asiakasta” ovat kaikki yhdistettävissä osuustoiminnan yhteiskuntavastuullisiin ominaisuuksiin sekä arvoihin ja periaatteisiin, joihin palataan OP-Pohjolan yhteiskuntavastuu-raportin tarkastelussa luvussa 6.2.1.

Muita yhteiskuntavastuuraporteissa esiintyviä samankaltaisuuksia ja eroja

Sekä OP-Pohjolan että Nordean yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan vuorovaikutuksesta yrityksen sidosryhmien kanssa. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa yrityksen sidosryhmistä mainitaan ensimmäisenä omistajajäsenet, joiden lisäksi raportissa mainitaan henkilökunta, kunnat ja maakunnat sekä järjestöt. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa mainitaan ensimmäisenä osakkeenomistajat ja asiakkaat, jotka raportoidaan Nordean tärkeimmiksi ulkoisiksi sidosryhmiksi. Tärkeimmäksi sisäiseksi sidosryhmäksi Nordean raportissa mainitaan henkilökunta. Näiden lisäksi Nordean sidosryhmistä mainitaan esimerkiksi sijoittajat ja analyytikot, liikekumppanit sekä erilaiset yhteiskuntavastuuseen liittyvät organisaatiot. OP-Pohjolan ja Nordean yhteiskuntavastuuraportit ovat siis selvästi suunnattu eri sidosryhmille. Nordean yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan osakkeenomistajia tärkeimpänä sidosryhmänä, kun OP-Pohjolan raportissa osuuspankkien omistajajäseniä korostetaan selvästi Pohjolan osakkeenomistajia enemmän. OP-Pohjolan osuustoiminnallinen luonne on siis tuotu esiin myös sidosryhmien osalta.

Yksi konkreettinen esimerkki Nordean ja OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraporttien erilaisesta suhtautumisesta yhteiskuntavastuuseen on raportointi ympäristöriskeistä. OP-Pohjola yhteiskuntavastuuraportissa on case-esimerkki, jossa raportoidaan ilmastomuutoksen vaikutukset suomalaisten hyvinvoinnin kannalta, kun taas Nordean raportissa ympäristöriskillä tarkoitetaan ympäristön aiheuttamia tai ympäristöön liittyviä taloudellisia seuraamuksia. Nordean raportissa yhteiskuntavastuu nähdään siis toiminnan taloudellisten seurausten kannalta, mutta OP-Pohjolan raportissa on pohdittu yhteiskuntavastuuta asiakkaiden kannalta.

Toinen esimerkki Nordean ja OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraporttien eroista on se, että Nordean raportissa esitellään monta sivua erilaisia aloitteita ja periaatteita, joihin yritys on sitoutunut. Näitä ovat esimerkiksi YK:n Global Compact, UN Environmental Programme Finance Initiative, UN Principles for Responsible Investments sekä World Bank Group’s International Finance Corporationin julkaisema Equator Principles.

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa ei mainita vastaavia aloitteita tai periaatteita, joista raportoimalla voidaan esimerkiksi pyrkiä lisäämään yhteiskuntavastuuraportin luotettavuutta ja vertailtavuutta tai vahvistaa mielikuvaa yhteiskuntavastuullisesta yrityksestä.

OP-Pohjolan ja Nordean yhteiskuntavastuuraporteissa havaitaan selkeämpiä eroja kuin yhtäläisyyksiä. OP-Pohjola ja Nordea raportoivat osittain samoista asioista, mutta eri näkökulmista. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa näkyy ryhmän osuustoiminnallinen yritysmuoto ja perinne sekä osuustoiminnan arvoja ja periaatteita. Institutionaalinen samankaltaistuminen ei siis ole vaikuttanut OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportointiin.

6.1.2 S-ryhmä ja Kesko

Raporttien muoto ja sisältö

S-ryhmän raportti poikkeaa ulkoasultaan ja rakenteeltaan selkeästi muiden kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportti on tutkimuksessa tarkasteltavista raporteista ainoa, joka ei noudata GRI-ohjeistoa edes soveltuvin osin. S-ryhmä ei myöskään kerro raportointikäytännöstään raportissaan eikä raporttia ole selkeästi jaettu taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen. S-ryhmän raportointi on siis omalaatuista jo muotoseikkojen osalta tarkasteltuna.

Keskon yhteiskuntavastuuraportti sen sijaan on lähes täysin GRI-ohjeiston mukainen. Keskon raportti sisältää yksityiskohtaisen vertailun GRI-ohjeiston suositukseen sekä Keskon suorittaman itsearvioinnin GRI-raportoinnin tasosta. Keskon GRI-raportoinnin taso on Keskon oman arvioinnin mukaan tasoa A+, joka on korkein GRI-ohjeiston mukaisen raportoinnin taso.

S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa on ensin henkilöstöjohtajan kirje sekä S-ryhmän esittelevä johdanto, jonka jälkeen raportti jakaantuu seuraaviin osioihin: alueellisuus, asiakasomistajuus, henkilöstö, hankinta, turvallisuus ja ympäristö. Raportin lopussa ovat vielä uutiset ja luvut, jotka on jaettu taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun lukuihin. Keskon yhteiskuntavastuuraportti puolestaan jakaantuu taloudellisen vastuun, ympäristövastuun sekä sosiaalisen vastuun osioihin, joiden lisäksi raportissa on vastuulista hankintaa käsittelevä osio.

Keskon yhteiskuntavastuuraportointi on hyvin laajaa ja yksityiskohtaista. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportti sen sijaan koostuu lähinnä yksittäisistä, konkreettisista esimerkeistä siitä, mitä vastuullisuus juuri S-ryhmässä tarkoittaa. Kuten OP-Pohjolan ja Nordean, myös S-ryhmän ja Keskon yhteiskuntavastuuraportteista saa käsityksen, että raportit on tarkoitettu eri sidosryhmille. Molemmat raportit ovat kuitenkin tässä tapauksessa suomeksi ja sisältävät käytännön esimerkkejä. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa käytännön esimerkit tarkoittavat lukuisia case-esimerkkejä, joita Kesko raportoikin sisällyttäneensä raporttiin juuri laajemman lukijakunnan saavuttamiseksi. S-ryhmän raportti puolestaan muodostuu lähes kokonaisuudessaan näistä käytännön esimerkeistä, joita S-ryhmä on kerännyt myös asiakkailleen ja henkilöstölleen toteuttamalla kyselyllä. S-ryhmän raportti onkin selkeämmin suunnattu juuri S-ryhmän asiakkaille ja henkilöstölle. Keskon raportissa on sen sijaan raportoitu enimmäkseen osakkeenomistajien tiedontarpeisiin vastaavia tietoja ja panostettu GRI-ohjeiston mukaiseen raportointiin.

Yhteiskuntavastuuraporttien heijastama näkemys vastuullisuudesta

S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan esimerkiksi osuustoiminnallista yritysmuotoa, tuoteturvallisuutta ja laajaa läsnäoloa Suomessa. SOK:n henkilöstöjohtajan kirjeessä vastuullisuuden määritellään olevan asioiden tekemistä ”aina vähän paremmin, osana normaalia arkista työtä”. S-ryhmän raportista heijastuva näkemys vastuullisuudesta on siis hyvin käytännönläheinen. Yhteiskuntavastuuraportissa S-ryhmän vastuullisuus yhdistetään osuustoiminnalliseen yritysmuotoon, sillä yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan esimerkiksi osuustoiminnan alueellisesta vaikutuksesta lähiympäristön hyvinvointiin.

Keskon yhteiskuntavastuuraportoinnissa korostuu itse raportointi ja Keskon raportoinnistaan saamat ulkoiset noteeraukset. Keskon raportoinnissa mainitaan myös toistuvasti vastuullisuusmielikuva ja suorituskyky. Nämä antavat kuvan, että raportoinnin tarkoituksena on luoda mielikuva yhteiskuntavastuullisesta yrityksestä sijoittajien silmissä. Keskon yhteiskuntavastuuraportointi ja yhteiskuntavastuu vaikuttavat olevan hyvin tarkkaan harkittua toimintaa, sillä yhteiskuntavastuuraportissa on myös esitelty vastuullisuusohjelma 2008 - 2012, jolle on asetettu hyvin konkreettisia tavoitteita lähinnä ympäristön kannalta. Keskon lähestymistapa yhteiskuntavastuuseen vaikuttaisi siis olevan vastuullista toimintaa tehostavia toimenpiteitä, kun puolestaan S-ryhmän raportissa yhteiskuntavastuu nähdään luonnollisena osana osuustoiminnallista yritystoimintaa.

Yhteiskuntavastuuraportoinnin tarkoitus

S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa on paljon konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä vastuullisuus S-ryhmässä tarkoittaa. Osa esimerkeistä on saatu myös kyselyllä, jossa asiakkaat ja henkilökunta itse kertoivat ajatuksiaan yritysten vastuullisuudesta. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportoinnin tarkoituksiksi voidaan siis raportin perusteella tulkita lähinnä asiakkaille ja henkilöstölle suunnattu raportointi niistä S-ryhmän käytännön teoista, jotka tekevät S-ryhmän jokapäiväisestä toiminnasta vastuullista.

Keskon yhteiskuntavastuuraportissa itse raportointi kaikkine yksityiskohtaisine mittareineen saa suurimman huomion. Keskon yhteiskuntavastuuraportin kattavuus on kiistaton, ja raportissa esitellyt Keskon yhteiskuntavastuustaan saavuttamat ulkoiset noteeraukset antavat kuvan yhteiskuntavastuuseen panostavasta yrityksestä. Keskon yhteiskuntavastuuraportin lähes kolminkertainen sivumäärä S-ryhmän raporttiin nähden viestii kuitenkin myös raportoinnista raportoinnin itsensä vuoksi. Keskon, kuten muidenkin julkisten osakeyhtiöiden, laajaan yhteiskuntavastuuraportointiin saattaa kannustaa esimerkiksi se, että monet ulkoisista noteerauksista saavutetaan juuri sen perusteella, mitä ja miten yritykset raportoivat yhteiskuntavastuustaan.

Sidosryhmistä huomioidaan S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa lähinnä asiakasomistajat ja muut asiakkaat, henkilöstö sekä paikalliset yhteistyökumppanit. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa sidosryhmistä mainitaan ensimmäisenä omistajat ja sijoittajat, joiden lisäksi pääsidosryhmiksi mainitaan esimerkiksi henkilökunta, kuluttajat sekä K-kauppiat. Keskon yhteiskuntavastuuraportin laajuus, osakkeenomistajien korostaminen sekä raportissa esitetyt ulkoiset noteeraukset heijastavat, että Keskon yhteiskuntavastuuraportti on tarkoitettu ensisijaisesti Keskon nykyisille ja potentiaalisille osakkeenomistajille sekä raportointia ulkoisesti arvioiville tahoille.

Muita yhteiskuntavastuuraporteissa esiintyviä samankaltaisuuksia ja eroja

Sekä S-ryhmän että Keskon yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan verrattain paljon ympäristövastuusta, mutta hieman eri tavoin. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa ympäristöraportointia täydentävät lukuisat mittarit, kun S-ryhmän raportissa on lähinnä konkreettisia esimerkkejä. Molemmissa yhteiskuntavastuuraporteissa korostetaan myös tuoteturvallisuutta ja laatua. S-ryhmän raportissa tuoteturvallisuutta ja laatua arvioidaan asiakkaan näkökulmasta, kun Keskon raportissa lukija vakuutetaan tuotteiden turvalli-

suudesta ja laadusta Keskon toiminnassaan huomioimien sertifikaattien ja standardien avulla.

Sekä S-ryhmän että Keskon yhteiskuntavastuuraporteissa raportoidaan tasa-arvosta sekä koulutuksesta, jonka osalta molemmissa yhteiskuntavastuuraporteissa mainitaan omat koulutusta tarjoavat instituutit. Lisäksi molemmissa yhteiskuntavastuuraporteissa korostetaan asiakkaan huomioimista. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan, että ”toiminnan lähtökohtina ovat asiakkaan palvelutarpeet ja arjen helpottaminen”. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa puolestaan raportoidaan Keskon tavoite ylittää asiakkaiden odotukset, mikä on myös yksi Keskon arvoista.

Sekä S-ryhmän että Keskon yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan myös alueellisen hyvinvoinnin kehittämistä. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan, että K-kauppias rakentaa paikallista hyvinvointia. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa alueellisen hyvinvoinnin kehittäminen sen sijaan yhdistetään osuustoiminnalliseen yritysmuotoon: ”osuuskauppa levittää elinvoimaa”. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan osuustoiminnallista yritysmuotoa myös esimerkiksi raportoimalla, että ”kukaan ei voi vallata osuuskauppoja eikä voitonmaksimointi ole niiden toiminnassa tärkein arvo”. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa puolestaan näkyy sijoittajien tiedontarpeiden täyttäminen.

S-ryhmän ja Keskon yhteiskuntavastuuraportit eroavat toisistaan selvästi. S-ryhmä on yhdistänyt yhteiskuntavastuun osuustoiminnalliseen yritysmuotoonsa, korostaa osuustoiminnallista perinnettään ja raportoi osuustoiminnan yhteiskuntavastuulle ominaisista piirteistä, kuten alueellisen hyvinvoinnin edistämisestä, koulutuksesta ja tasa-arvosta. Keskon yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan osittain samoista asioista, mutta eri näkökulmasta. S-ryhmän raportoinnin ei siis voida tulkita olevan samanlaista kuin Keskon yhteiskuntavastuuraportoinnin. Institutionaalinen samankaltaistuminen ei siis ole vaikuttanut myöskään S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportointiin.

6.1.3 Metsäliitto ja Stora Enso

Raportin muoto ja sisältö

Sekä Metsäliitto että Stora Enso noudattavat raportoinnissaan GRI-ohjeistoa soveltuvin osin. Stora Enson raportissa tarkennetaan raportin noudattavan myös päivitettyä

G3-ohjeistoa. Stora Enson yhteiskuntavastuuraportti sisältää yksityiskohtaisen vertailun GRI-ohjeiston suositukseen. Metsäliiton raportissa sen sijaan ainoastaan taulukoidaan, mitkä GRI-ohjeiston mukaiset tunnusluvut sisältyvät Metsäliiton vuosikertomukseen.

Kummassakin yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen liittyvistä asioista, mutta yhteiskuntavastuuraportteja ei ole jaettu näiden osa-alueiden mukaan. Metsäliiton raportissa käsitellään esimerkiksi johtamista, sidosryhmiä, riskienhallintaa, tuotteita, tuotekehitystä, logistiikkaa ja henkilöstöä omis-sa osioissaan. Stora Enson raportissa on puolestaan omat osiot esimerkiksi tavoitteille, hankinnalle, ilmastonmuutokselle ja sosiaaliselle vastuulle.

Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportit eroavat muihin vastinpareihin verrattuna selkeästi vähiten toisistaan. Kummassakin yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi raportoidaan ympäristövastuusta selkeästi muita yhteiskuntavastuun osa-alueita, taloudellista ja sosiaalista vastuuta, enemmän. Ympäristövastuun korostuminen selittynee toimialan verrattain suurella ympäristövaikutuksella ja kummankin organisaation pitkällä ympäristövastuun raportoinnin perinteellä.

Metsäliiton ja Stora Enson raporteissa on kuitenkin havaittavissa eroja. Stora Enson raportissa on muiden julkisten osakeyhtiöiden tavoin annettu paljon sivuja yhteiskuntavastuuraportoinnin arvioinnille. Vertailu GRI-ohjeistoon on Stora Enson raportissa hyvin yksityiskohtainen, minkä lisäksi raportissa nostetaan esiin Stora Enson saavuttamia yhteiskuntavastuun ulkoisia tunnustuksia, kuten sijoittumista vastuullisen sijoittamisen indekseille sekä yhteiskuntavastuullisuudesta saavutettuja palkintoja. Julkisen osakeyhtiön Stora Enson raportissa on siis panostettu osuustoimintamuotoista Metsäliittoa enemmän luotettavuuteen ja vertailukelpoisuuteen, mikä on ollut tyypillistä myös muiden vastinparien raporttien vertailussa. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportti puolestaan sisältää vähemmän mittareita kuin Stora Enson raportti ja lisäksi yhteiskuntavastuuta havainnollistavia case-esimerkkejä, joita ei ole Stora Enson raportissa lainkaan.

Yhteiskuntavastuuraporttien heijastama näkemys vastuullisuudesta

Sekä Metsäliiton että Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa raportointi ympäristövastuusta kattaa suurimman osan raporttia. Molemmissa yhteiskuntavastuuraporteissa korostuu siis yritysten ympäristöään kohtaan kantama vastuu. Tämä selittyy osin toimialalla, jolla kestävän kehityksen varmistaminen on uusiutuvan, mutta ehtyvän ja esi-

merkiksi ilmastonmuutoksen ehkäisemisen kannalta elintärkeän luonnonvaran säilyttämiseksi erityisen tärkeää. Sekä Metsäliiton että Stora Enson yhteiskuntavastuuraportteissa korostetaan esimerkiksi vastuullista puun hankintaa ja keinoja ilmastovaikutusten vähentämiseen.

Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportit noudattavat siis kumpikin GRI-ohjeistoa, ja molemmissa yhteiskuntavastuuraportteissa raportoidaan yritysten sitoutuneen myös YK:n Global Compactin vastuullisen liiketoiminnan periaatteisiin. Lisäksi molemmissa yhteiskuntavastuuraportteissa mainitaan erilaisia standardeja, sertifiointeja ja laatujärjestelmiä, kuten ISO 14001 -ympäristöjärjestelmä sekä ympäristövastuun raportointijärjestelmä Eco-Management Audit Scheme (EMAS).

Muita yhteiskuntavastuuraportteissa esiintyviä samankaltaisuuksia ja eroja

Sekä Metsäliiton että Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan ympäristön ohella esimerkiksi sidosryhmävuorovaikutusta sekä vastuuta toimintaympäristöstä. Molemmissa yhteiskuntavastuuraportteissa raportoidaan myös yhteistyöstä pienten metsänomistajien kanssa. Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan pienmetsänomistajista ainoastaan sertifioitujen metsien kattavuuden osalta. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa sen sijaan huomioidaan suomalaisen perhemetsätalouden perinne, jossa ”metsät siirtyvät perintönä sukupolvelta toiselle”. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa vastuullinen metsänhoito nähdään siis myös perhemetsätalouden etujen kannalta. Lisäksi Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan, että ”Metsäliitto pyrkii vastaamaan metsänomistajien tarpeisiin tarjoamalla monipuolisia metsänhoidon ja -käytön neuvontapalveluja”, mikä perustuu Metsäliiton osuustoiminnalliseen yritysmuotoon. Metsäliitto siis tuottaa osuustoiminnan kaksoisluonteen mukaisesti omistajilleen taloudellisen hyödyn ohella myös muita etuja.

Verrattuna edellä tarkasteltuihin vastinpareihin Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportit eroavat toisistaan vähiten. Tämä selittynee osin sillä, että molemmissa yhteiskuntavastuuraportteissa suurin rooli on ympäristöraportoinnilla, joka on muuta vastuuraportointia standardoidumpaa ja pitää sisällään helpommin mitattavissa olevaa informaatiota. Joitakin eroja Metsäliiton ja Stora Enson raporttien välillä on kuitenkin havaittavissa. Edellä esitettyjen erojen lisäksi Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi raportoidaan Metsäliiton raporttia enemmän tasa-arvosta ja avoimemmin

negatiivisista asioista, mutta Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan Stora Enson raporttia enemmän koulutuksesta sekä tuotteiden laadusta ja turvallisuudesta, jotka voidaan yhdistää myös osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin. Lisäksi Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportti sisältää case-esimerkkejä, joita ei ole Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa ollenkaan, ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportissa on panostettu enemmän raportin luotettavuuteen ja vertailukelpoisuuteen.

Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraporttien vertailusta saatavat tulokset eivät ole yhtä yksiselitteisiä kuin tulokset edellä tarkasteltujen vastinparien raporttien vertailusta. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa ei korosteta osuustoiminnallista yritysmuotoa, mutta osuustoiminnallisuutta ei toisaalta ole myöskään täysin unohdettu. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan joistakin osuustoiminnan yhteiskuntavastuulle ominaisista piirteistä, kuten yhteistyön eduista sekä tuoteturvallisuudesta, mutta näitä piirteitä ei selvästi yhdistetä osuustoiminnalliseen yritysmuotoon. Lisäksi Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa ei näy pyrkimys raportoida osuustoiminnan yhteiskuntavastuullisesta perinteestä, mutta raportoinnissa ei toisaalta ole panostettu näkyvästi myöskään raportin luotettavuuteen ja vertailukelpoisuuteen, kuten Stora Enson raportissa. Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportit eivät siis ole täysin samankaltaisia, mutta niissä ei myöskään ole merkittäviä eroja.

Koska Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraportit eivät eroa toisistaan yhtä selvästi kuin edellä tarkasteltujen vastinparien raportit, institutionaalisen samankaltaistumisen näkökulmaa ei voida täysin kieltää Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla vaikuttavana tekijänä. Institutionaalisen samankaltaistumisen ei kuitenkaan voida myöskään tulkita yksin selittävän Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointia, sillä raporteissa on havaittavissa myös eroja. Metsäliiton ja Stora Enson yhteiskuntavastuuraporteissa havaittujen erojen sekä Metsäliiton raportissa esiintyvien osuustoiminnallisten piirteiden perusteella on siis perusteltua jatkaa tarkastelua myös Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportin osalta.

6.2 Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportit

Edellisessä luvussa 6.1 raportoitujen tutkimustulosten perusteella kaikkien vastinparien yhteiskuntavastuuraportit eroavat toisistaan ainakin osittain, joten osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporttien lähempi tarkastelu osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden nä-

kökulmasta on perusteltua kaikkien osuuskuntien osalta. OP-Pohjolan ja Nordean sekä S-ryhmän ja Keskon yhteiskuntavastuuraportit eroavat toisistaan selvästi. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportti sen sijaan poikkeaa verrattain vähän vastinparinsa Stora Enson yhteiskuntavastuuraportista, mutta koska eroja kuitenkin löytyy, jatketaan myös Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportin tarkastelua. Tässä luvussa esitetään tulokset kolmen osuuskunnan, OP-Pohjolan, S-ryhmän sekä Metsäliiton, yhteiskuntavastuuraportteista. Yhteiskuntavastuuraportteja tarkastellaan osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta teoreettisen viitekehyksen luvussa 4.2 esitetyllä tavalla. Tarkoituksena on selvittää, selittyvätkö edellisessä luvussa raportoidut vastinparien yhteiskuntavastuuraportteista havaitut erot osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla.

6.2.1 OP-Pohjola-ryhmä

OP-Pohjola-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa korostuu toistuvasti osuustoiminnallinen yritysmuoto. Yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan esimerkiksi seuraavaa:

”Ryhmän aatteellinen pohja ja strategisten tavoitteiden lähtökohta on osuustoiminnallisuus.”

”Arvojen mukainen johtaminen ja toiminta ovat keskeisiä osia ryhmän toimintaa ja osuustoiminnallisuutta.”

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa näkyy siis aktiivinen raportointi osuustoiminnasta, joka voidaan yhdistää moniin osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin, esimerkiksi koulutuksen, oppimisen ja viestinnän periaatteeseen sekä avoimuuden perusarvoon.

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa näkyvät myös osuustoiminnan aatteellisen perinteen kunnioittaminen sekä osuuskunnan vastuu lähiympäristöstään, joka korostuu erityisesti toimintaympäristövastuun periaatteessa sekä yhteiskuntavastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisissä arvoissa. Osuustoiminnallista perinnettä ja toimintaympäristövastuuta ilmentävät esimerkiksi seuraavat OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa raportoidut seikat:

”Vastuu ympäröivästä yhteiskunnasta kuuluu olennaisesti OP-Pohjola-ryhmän toimintaan...”

”Valtakunnallisten tapahtumien lisäksi osuuspankit toimivat aktiivisesti paikallisella tasolla ja osallistuvat oman toimialueensa kehittämiseen monin tavoin.”

”Ryhmä on koko olemassaolonsa ajan ollut tiiviisti sidoksissa suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalainen yhteiskunta sekä suomalaisten hyvinvointi ovat sidoksissa ryhmään.”

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa määritelty ihmisläheisyyden arvo voidaan puolestaan yhdistää tasa-arvon ja solidaarisuuden perusarvoihin. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa ihmisläheisyyden arvoa on määritelty seuraavasti:

”OP-Pohjola-ryhmä on ihmistä varten, ja aito välittäminen ihmisistä – niin asiakkaista kuin työyhteisön jäsenistäkin – on lähtökohta toiminnallemme. - - Ihmisen arvostus näkyy kaikessa OP-Pohjola-ryhmän toiminnassa.”

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa näkyy myös osuustoiminnan sidosryhmänäkölma, ja omistajajäsenet nostetaan yhteiskuntavastuuraportissa OP-Pohjolan tärkeimmäksi sidosryhmäksi ohi Pohjolan osakkeenomistajien. Yhteiskuntavastuuraportissa näkyy niin oikeudenmukaisuuden perusarvon mukainen osuuskunnan jäsenten oikeudenmukainen palkitseminen kuin osuustoiminnan periaatteiden mukaiset jäsenten vaikutusmahdollisuudet. OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan jäsenten palkitsemisesta ja vaikutusmahdollisuuksista esimerkiksi seuraavasti:

”Osuustoiminnallisuus mahdollistaa omistajien palkitsemisen kohdistumisen merkittävältä osin asiakkaisiin.”

”Osuuspankkien omistajajäseniä on yli 1,2 miljoonaa ja niiden hallintoon osallistuu yli 6 100 omistajajäsentä. - - ylintä päätösvaltaa kussakin pankissa käyttää omistajajäsenistä koostuva osuuskunnan kokous tai edustajisto...”

OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa korostuvat käytännössä kaikki osuustoiminnan arvot ja periaatteet, sillä OP-Pohjola raportoi niin edellä esitetyistä osuuskunnan jäsenten vaikutusmahdollisuuksista ja palkitsemisesta, alueellisesta vastuusta ja osuustoiminnan aatteellisesta pohjasta kuin koulutuksen tärkeydestä ja tasa-arvostakin. Erityisesti raportissa korostuvat toimintaympäristövastuun periaate, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettiset periaatteet sekä solidaarisuuden perusarvo, sillä yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan toistuvasti OP-Pohjolan vaikutuksesta sen lähiympäristöön sekä toiminnan ihmisläheisyydestä.

6.2.2 S-ryhmä

Kuten OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa, myös S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa vastuullisuus sidotaan vahvasti osuustoiminnalliseen yritysmuotoon. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa kunnioitetaan osuustoiminnallista perinnettä ja ylläpidetään tietämystä osuustoiminnasta avoimuuden eettisen arvon sekä koulutuksen, oppimisen ja viestinnän periaatteen tarkoittamalla tavalla. Yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan osuustoiminnallista yritysmuotoa esimerkiksi seuraavasti:

”S-ryhmän liiketoiminnan tarkoituksena on tuottaa palveluja ja etuja asiakasomistajille.”

”Kukaan ei voi vallata osuuskauppoja, eikä voitonmaksimointi ole niiden toiminnassa tärkein arvo.”

Edellä esitetyissä näkyy myös osuustoiminnan kaksoisluonne, sillä edellä esitetyn mukaan osuuskunnilla on taloudellisten tavoitteiden ohella myös muita tavoitteita ja osuuskunnat tarjoavat taloudellisen hyödyn ohella myös muita etuja omistajilleen. Osuustoiminnan kaksoisluonne voidaan yhdistää erityisesti omatoimisuuden perusarvoon.

Osuustoiminnallisen yritysmuodon ja sen kaksoisluonteen lisäksi S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa korostuvat osuuskuntien yhteiskuntavastuulle ominainen sidosryhmänäkökulma ja erityisesti jäsenten palkitseminen ja vaikutusmahdollisuudet. Oikeudenmukaisuuden perusarvon mukaisesta jäsenten palkitsemisesta raportoidaan esimerkiksi seuraavasti:

”Asiakasomistajuus kytkeytyy osuustoiminnalliseen yritysmuotoon ja Bonus-järjestelmä osuustoiminnalliseen palkitsemisen periaatteeseen.”

”Raha ei mene kenenkään ulkopuolisen hyödyksi, vaan koituu kaikkien asiakasomistajien hyväksi.”

Jäsenten vaikutusmahdollisuuksista puolestaan raportoidaan S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi jäsenten mahdollisuutena vaikuttaa itse yhteiskuntavastuuraportin sisältöön Kerro meille -kyselyn kautta. Tämä voidaan yhdistää erityisesti osuustoiminnan toimintaympäristövastuun periaatteeseen, jonka mukaan jäsenten tulee päättää, miten osuuskunnat osallistuvat yhteisöjensä toimintaan. Osuustoiminnan periaat-

teiden mukaiset jäsenten vaikutusmahdollisuudet näkyvät S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa myös esimerkiksi seuraavasti:

”Osuustoimintaperiaatteen mukaisesti jokainen jäsen omistaa osuuskaupastaan yhtä suuren siivun ja jokaisella on sen vaaleissa käytössään yksi ääni.”

”Kehitämme osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia, joilla asiakasomistajat voivat osallistua, ottaa kantaa ja antaa palautetta oman kauppansa toiminnasta.”

S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan myös alueellisesta vastuusta, joka voidaan yhdistää osuustoiminnan toimintaympäristövastuun periaatteeseen sekä yhteiskuntavastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin. S-ryhmän raportissa alueellinen vastuu on myös yhdistetty selkeästi osuustoiminnalliseen yritysmuotoon. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi raportoidaan, että S-ryhmän investoinneilla on työllistävä vaikutus kaikkialla Suomessa ja alueellisten osuuskauppojen menestys on tärkeää kunnille, jotka saavat osansa osuuskaupan menestyksestä verotuloina. Raportissa korostuvan alueellisen vastuun tiivistää hyvin seuraava ote S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportista:

”S-ryhmän juuret ovat syvällä maakunnissa. Kun asiakasomistajat kautta maan asioivat ryhmän valtakunnallisissa ketjuissa, tukevat he samalla oman alueensa elinvoimaisuutta.”

Osuustoiminnallisen yritysmuodon, alueellisen vastuun sekä jäsenten palkitsemisen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäksi S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan esimerkiksi henkilöstön tasa-arvoisesta kohtelusta ”ikään, kulttuuritaustaan, sukupuoleen tai toimintakykyyn katsomatta” sekä henkilöstön koulutuksen tärkeydestä. Henkilöstön myös raportoidaan olevan ”yrityksen voimavara”. Henkilöstön tasa-arvoinen kohtelu voidaan yhdistää osuustoiminnan vapaaehtoisen ja avoimen jäsenyyden periaatteeseen sekä solidaarisuuden perusarvoon, ja koulutus voidaan yhdistää vastaavasti koulutuksen, oppimisen ja viestinnän periaatteeseen.

Myös osuustoiminnalle hyvin perinteinen rehellisyyden eettinen periaate nousee esiin S-ryhmän raportoinnissa. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan tuotteiden turvallisuudesta ja rehellisestä liiketoiminnasta esimerkiksi seuraavasti:

”Päämäärämme on toimia niin, että voit luottaa tarjoamiimme tuotteisiin ja palveluihin kaikissa tilanteissa.”

”S-ryhmän hankintayhtiöt vastaavat siitä, että asiakkaana voit luottaa S-ryhmän toimipaikoissa myytäviin tuotteisiin.”

Osuustoiminnan arvot ja periaatteet näkyvät siis selvästi S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportoinnissa. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa raportoiduista asioista on löydettävissä lukuisia yhteyksiä osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin, kuten edellä on esitetty. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa ryhmän yhteiskuntavastuu on vahvasti yhdistetty osuustoiminnalliseen perinteeseen, ja osuustoiminnallista yritysmuotoa tuodaan S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa toistuvasti esiin.

6.2.3 Metsäliitto

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportti eroaa edellä esitetyistä OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteista siinä, että Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa ei yhtä selkeästi nosteta esiin Metsäliiton osuustoiminnallista yritysmuotoa. Osuustoiminnallinen yritysmuoto mainitaan ainoastaan ohimennen yhteiskuntavastuuraportin osiossa, jossa käsitellään puunhankintaa perhemetsätalouden kannalta. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa esimerkiksi raportoidaan osuuskunnan jäsenten hyötyvän jäsenyydestä seuraavasti:

”Metsäliitto pyrkii vastaamaan metsänomistajien tarpeisiin tarjoamalla monipuolisia metsänhoidon ja -käytön neuvontapalveluja.”

Edellä esitetty voidaan yhdistää osuustoiminnan kaksoisluonteeseen, sillä se osoittaa omistajien hyötyvän osuuskunnan toiminnasta muutenkin kuin taloudellisten etujen muodossa. Yhteistyön ja osuustoimintaan osallistumisen edut voidaan lisäksi yhdistää omatoimisuuden periaatteeseen. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportin puunhankintaa käsittelevässä osiossa näkyvät myös toimintaympäristövastuun periaatteen sekä yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisten arvojen mukaiset yhteiskunnallinen vastuu ja yhteisön kestävän kehityksen huomioiminen, joista Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan seuraavasti:

”Suomalaiselle perhemetsätaloudelle on ominaista, että metsät siirtyvät perintönä sukupolvelta toiselle. Metsistä pidetään huolta, ja niitä käytetään vastuullisesti jälkipolvet huomioon ottaen.”

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnissa raportoidaan yhteiskunnallisesta ja alueellisesta vastuusta myös case-esimerkissä, jossa Metsäliittoon kuuluvan M-realin omistama ”teollisuushistoriallisesti arvokas ympäristö” kunnostetaan asuinkäyttöön. Lisäksi yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan, että metsätalous ja -teollisuus luovat työpaikkoja ja parantavat alueellista vaurautta, mikä voidaan edellisten esimerkkien tavoin yhdistää muun muassa toimintaympäristövastuun periaatteeseen.

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista saatavat tulokset ovat hieman ristiriitaisia, sillä yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan edellä esitettyjen osuustoiminnan kaksoisluonteen ja toimintaympäristövastuun ohella muistakin osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin liitettävistä asioista, mutta niitä ei selkeästi liitetä osuustoiminnalliseen yritysmuotoon. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoidaan esimerkiksi vuoro-vaikutuksesta sidosryhmien kanssa, mutta tässä yhteydessä ei nosteta omistajia tärkeimmäksi sidosryhmäksi. Lisäksi raportoidaan esimerkiksi koulutuksesta, mutta koulutuksen tärkeyttä perustellaan henkilöstölle tarjottavien koulutusmahdollisuuksien tai osuustoiminnan tietämyksen ylläpitämisen sijaan lähinnä kilpailukyvyyn varmistamisella.

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista saatavat tulokset eivät siis ole yhtä yksiselitteisiä ja selkeitä kuin edellä esitetyistä OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportista saadut tulokset. Tämä on toisaalta luonnollinen jatkumo sille, että Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointi poikkesi selkeästi vähiten vastinparinsa Stora Enson yhteiskuntavastuuraportista. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnin taustalla ei siis voida yksiselitteisesti todeta olevan kumpikaan tässä tutkimuksessa tarkastelluista tekijöistä. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin ei ole merkittävästi vaikuttanut institutionaalinen samankaltaistuminen, mutta myöskään osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden vaikutus yhteiskuntavastuuraportointiin ei ole ilmeinen. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnissa on havaittavissa sekä institutionaaliseen samankaltaistumiseen että osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin yhdistettäviä piirteitä, mutta kummatkaan eivät ole niin selkeitä, että niiden voitaisiin yksinään tulkita vaikuttavan Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin.

6.3 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteissa on havaittavissa samankaltaisuuksia, jotka liittyvät lähinnä raporttien muotoon ja sisältöön. Raporteissa käsitellään kaikkia yhteiskuntavastuun osa-alueita, eli taloudellista, sosiaalista ja ympäristövastuuta, vaikka kaikkia raporteja ei olekaan jaettu näiden osa-alueiden mukaan. Raporteissa käsitellään myös paljon samoja yrityksen yhteiskuntavastuulle ominaisia asioita, kuten vuorovaikutusta yrityksen sidosryhmien kanssa, toiminnan taloudellista vaikutusta yrityksen toimintaympäristöön, erilaisia tapoja vähentää toiminnan ympäristövaikutusta sekä henkilöstöön liittyviä asioita. Kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista viisi kuudesta noudattaa myös samaa raportointiohjeistoa raportoinnissaan. Edellä esitettyjen samankaltaisuuksien perusteella ei kuitenkaan voida todeta, että osuuskunnat olisivat jäljitelleen julkisia osakeyhtiöitä yhteiskuntavastuuraportoinnissaan, sillä tapa, jolla yhteiskuntavastuusta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa raportoidaan, eroaa julkisten osakeyhtiöiden raportoinnista.

Raporttien selkeimmät erot johtuvat osuustoiminnallisen yritysmuodon korostumisesta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraporteissa. OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteissa tuodaan toistuvasti esiin osuustoiminnallinen yritysmuoto, ja osuuskuntien yhteiskuntavastuu kytketään raporteissa selvästi osuustoiminnalliseen perinteeseen. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa ei selvästi korosteta osuustoiminnallisuutta, mutta osuustoiminnallista perinnettä ei myöskään ole täysin sivuutettu tai yritetty peitellä raportoimalla julkisten osakeyhtiöiden tavoin. Ei siis voida tulkita, että Metsäliitto olisi epävarma osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan, vaikka ei siitä aktiivisesti raportoikaan. Keskeisimmät tulokset kohdeorganisaatioiden yhteiskuntavastuuraporteista on taulukoitu kuvioon 9.

OSUUSKUNTIEN YHTEISKUNTAVASTUURAPORTOINTI							
Institutionaalinen samankaltaistuminen	OP-Pohjola	S-ryhmä	Metsäliitto	Osuustoiminnan arvot ja periaatteet	OP-Pohjola	S-ryhmä	Metsäliitto
Osuuskuntien raportointi on samanlaista kuin muiden yritysmuotojen raportointi	E	E	O	Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi on omalaatuista	K	K	O
Osuuskunnat ovat epävarmoja osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan, eivät halua erottua muista yritysmuodoista	E	E	E	Osuuskunnat ovat yleistä osuustoiminnallisesta yritysmuodostaan, osuustoiminnallisuus on erottumistekijä	K	K	O
Osuustoiminnan arvoperinnettä ei haluta tuoda esiin	E	E	E	Osuustoiminnan arvoja ja periaatteita korostetaan raportoinnissa	K	K	E
Osuuskunnat raportoivat samoista asioista kuin muutkin yritysmuodot	O	O	O	Osuuskunnat raportoivat osuuskuntien yhteiskuntavastuulle ominaisista piirteistä	K	K	O
Osuuskunnat noudattavat samoja normeja ja ohjeistoja kuin muiden yritysmuotojen raportit, tavoitteena vertailukelpoisuus ja luotettavuus	O	E	O	Osuuskuntien raportoinnin tavoitteena osuustoiminnan tietämyksen ylläpitäminen	K	K	E

Kuvio 9. Tulokset kohdeorganisaatioittain (E=Ei, K=Kyllä, O=Osittain)

Jäljittelevä isomorfismi on tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä tulkittu samankaltaistumiseksi, johon osuuskunnat ajautuvat osuustoiminnallista yritysmuotoa ja sen arvokasta perinnettä koskevan epävarmuuden vuoksi. Jäljittelevän isomorfismin näkökulmasta osuuskuntien odotetaan jäljittelevän muiden yritysmuotojen, erityisesti näkyvimmin raportoivien julkisten osakeyhtiöiden, yhteiskuntavastuuraportointia, sillä osuuskunnat eivät halua raportointinsa erottuvan muiden yritysten yhteiskuntavastuuraportoinnista erilaisen yritysmuotonsa vuoksi. Jäljittelevän isomorfismin näkökulma ei siis toteudu tämän tutkimuksen aineistossa, sillä osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteissa ei havaita epävarmuutta osuustoiminnallista perinnettä kohtaan. Kahden kohdeorganisaation yhteiskuntavastuuraportissa osuustoiminnallinen yritysmuoto on päinvastoin nostettu vahvasti esiin.

Normatiivisen isomorfismin on teoreettisessa viitekehyksessä todettu vaikuttavan osuuskuntien ja muiden yritysmuotojen yhteiskuntavastuuraportoinnin samankaltaistumiseen esimerkiksi ammattiryhmän samankaltaisuuden sekä yhteiskuntavastuuraportointia ohjaavien normien, standardien, suosituksien ja ohjeistojen kautta. Tutkimuksen kohdeorganisaatiot ovatkin tukeutuneet samoihin ohjeistoihin, sillä kohdeorganisaatioista viisi kuudesta raportoi yhteiskuntavastuustaan GRI-ohjeiston mukaan. Kohdeorganisaatioista S-ryhmän raportointi ei noudata GRI-ohjeistoa, ja S-ryhmän raportointi on muutenkin muihin tutkimuksessa tarkasteltuihin raportteihin verrattuna omalaatuista. Normatiivisen isomorfismin näkökulma ei siis toteudu S-ryhmän kohdalla. Kohdeorganisaatioista OP-Pohjola puolestaan noudattaa GRI-ohjeistoa, mutta noudattaminen on hyvin nimellistä. Lisäksi OP-Pohjolan raportointi on samasta raportointiohjeistosta huolimatta omalaatuista, sillä yhteiskuntavastuu on vahvasti kytketty osuustoiminnallisuuteen. Täten normatiivisen isomorfismin näkökulma ei toteudu myöskään OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportin osalta.

Kolmas osuustoiminnallinen kohdeorganisaatio Metsäliitto sen sijaan raportoi GRI-ohjeiston mukaan ja raportointi on myös sisällöltään lähempänä vastinparin yhteiskuntavastuuraporttia kuin muiden vastinparien kohdalla. Metsäliiton ja tämän vastinparin Stora Enson yhteiskuntavastuuraporteissa esimerkiksi raportoidaan molemmissa verrattain paljon ympäristövastuusta. Lisäksi havaitaan, että Metsäliiton raportissa ei selvästi korosteta osuustoiminnallista yritysmuotoa, eikä raportoinnin tarkoituksena siten voi olla osuustoiminnallisen tietämyksen ylläpitäminen. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnissa esiintyy siis joitakin normatiivisen isomorfismin piirteitä. Voidaankin päätellä, että Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin on vaikuttanut institutionaalinen samankaltaistuminen, mutta samankaltaistumisen taustalla ovat ainoastaan normatiiviset paineet, eivät jäljittelevät paineet.

Tarkasteltaessa osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportteja osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta tutkielmassa havaitaan, että kohdeorganisaatioiden raporteista saatavat tulokset ovat johdonmukaisia vastinparien yhteiskuntavastuuraporteista tehtyihin havaintoihin nähden. Tuloksissa havaitaan, että kohdeorganisaatioista erityisesti OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteissa näkyy yhteiskuntavastuun piirteitä, jotka voidaan liittää myös osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin teoreettisessa viitekehyksessä tarkoitettulla tavalla. Sen sijaan Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista

saadut tulokset eivät ole yhtä yksiselitteisiä kuin tulokset OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteista, mutta joitakin viittauksia osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin kuitenkin havaitaan.

Yhtenäistä kaikille yhteiskuntavastuuraportteille on lähiympäristöä kohtaan osoitettava vastuusta raportoiminen, mikä voidaan yhdistää erityisesti osuustoiminnan toimintaympäristövastuun periaatteeseen sekä yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin. Myös osuustoiminnan kaksoisluonne, joka voidaan yhdistää esimerkiksi omatoimisuuden perusarvoon, on tuotu esiin kaikissa yhteiskuntavastuuraporteissa.

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa ei esiinny kaksoisluonteen ja alueellisen vastuun ohella muita yhteiskuntavastuun piirteitä, jotka voitaisiin selvästi yhdistää osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin. OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteissa sen sijaan esiintyvät käytännössä kaikki osuustoiminnan arvot ja periaatteet. OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraporteissa raportoidaan molemmissa osuustoiminnan periaatteiden mukaisista jäsenten vaikutusmahdollisuuksista ja palkitsemisesta sekä viestitään aktiivisesti osuustoiminnasta, mikä voidaan yhdistää moniin osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin, erityisesti koulutuksen, oppimisen ja viestinnän periaatteeseen sekä avoimuuden eettiseen arvoon. Edellisten lisäksi OP-Pohjolan yhteiskuntavastuuraportissa korostetaan erityisesti tasa-arvon ja solidaarisuuden perusarvojen mukaista ihmissläheisyyttä. S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportissa puolestaan raportoidaan paljon niin rehellisyyden eettisen arvon mukaisesta tuotteiden turvallisuudesta ja palvelujen laadusta kuin vapaaehtoisen ja avoimen jäsenyyden periaatteen mukaisesta tasa-arvosta ja koulutuksen, oppimisen ja viestinnän mukaisesta henkilökunnan koulutuksestakin.

Voidaan siis todeta, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet korostuvat erityisesti OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla on vaikutusta OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportointiin. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista tehdyt havainnot eivät se sijaan ole yhtä yksiselitteisiä. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa esiintyy ainoastaan joitakin yhteiskuntavastuun ominaisuuksia, jotka voidaan selvästi yhdistää osuustoiminnan arvoihin ja periaatteisiin. Koska nämä arvot ja periaatteet on kuitenkin sisällytetty yhteiskuntavastuuraporttiin ja osuustoiminnallista yritysmuotoa ei ole Metsäliiton yhteiskuntavastuura-

portissa täysin sivuutettu, todetaan, että osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla voi olla vaikutusta myös Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin.

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella voidaan siis todeta, että kohdeorganisaatioista OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportoinnissa korostuvat osuustoiminnan arvot ja periaatteet ja että juuri osuustoiminnan arvot ja periaatteet erottavat näiden osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin vastinparien raportoinnista. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista saatujen tulosten perusteella sen sijaan todetaan, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät korostu kaikkien osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin voivat osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden lisäksi vaikuttaa myös normatiiviset paineet.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, korostuvatko osuustoiminnan arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa ja erottavatko nämä arvot ja periaatteet osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista. Tutkimuksessa havaitaan, että ne osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportit, joissa korostuvat osuustoiminnan arvot ja periaatteet, eroavat myös selkeimmin vastinpariansa, julkisten osakeyhtiöiden, raporteista. Lisäksi tutkimuksessa havaitaan, että osuuskunnan yhteiskuntavastuuraportti, jossa osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät korostu, ei myöskään eroa merkittävästi vastinparinsa yhteiskuntavastuuraportista. Voidaan siis päätellä, että mikäli osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnissa korostuvat osuustoiminnan arvot ja periaatteet, ne myös erottavat osuuskuntien raportoinnin muiden yritysmuotojen raportoinnista.

Tutkimuksen empiirisen aineiston perusteella kohdeorganisaatioista OP-Pohjolan ja S-ryhmän yhteiskuntavastuuraportoinnissa ei havaita viitteitä, että osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin vaikuttaisi institutionaalinen samankaltaistuminen. Ainoastaan osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden havaitaan siis tässä tutkimuksessa vaikuttavan OP-Pohjolan ja S-ryhmän raportointiin. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa sen sijaan havaitaan sekä joitakin osuustoiminnan arvoja ja periaatteita että normatiivisten paineiden aiheuttamia institutionaalisen samankaltaistumisen piirteitä. Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin vaikuttavat siis osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden lisäksi myös normatiiviset paineet.

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista saadut tulokset ovat linjassa Tuomisen ym. (2008) sekä Mikkilän ja Toppisen (2008) saamien tulosten kanssa, sillä kuten aiemmissa tutkimuksissa, myöskään tässä tutkimuksessa Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnin ei havaita eroavan selkeästi muiden yritysten raportoinnista. Lisäksi Tuominen ym. (2008) ovat tehneet havaintoja, joissa Metsäliiton raportointi on yhdistettävissä osuustoiminnalle ominaisiin arvoihin ja periaatteisiin, mutta toteavat, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät merkittävästi vaikuta Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin. Tässä tutkimuksessa saadut tulokset siis vahvistavat osaltaan Tuomisen ym. (2008) tekemiä havaintoja.

Aiemmat tutkimukset ovat tarkastelleet osuustoimintamuotoisen Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointia verraten sitä muiden metsäyhtiöiden raportointiin. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu metsäteollisuuden ohella myös muilla toimialoilla toimivien osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia. Tutkimuksessa havaitaan, että pankki- ja sijoutuspalveluiden toimialalla sekä kaupanalalla toimivien osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointi eroaa julkisten osakeyhtiöiden raportoinnista ja yhteiskuntavastuuraportointiin ovat myös vaikuttaneet osuustoiminnan arvot ja periaatteet. Täten todetaan, että aiempien tutkimusten tulokset osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnista eivät päde kaikilla toimialoilla toimiviin osuuskuntiin, vaan aiemmat tutkimustulokset saavat vahvistusta ainoastaan metsäteollisuuden toimialalla toimivan osuuskunnan osalta. Pankki- tai kaupanalalla toimivien osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia ei ole aiemmin tutkittu osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta, joten tutkimuksen tuloksia ei voida OP-Pohjolan ja S-ryhmän osalta verrata aiempiin tuloksiin.

Osuuskuntia on tutkittu vähän niin Suomessa kuin maailmallakin. Tämä tutkimus tarkastelee osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia, ja pelkästään tässä tutkimuksessa saatavat tulokset nostavat esiin monia kysymyksiä myöhemmille tutkimuksille. Ensinnäkin, koska jo kolmen osuuskunnan kohdejoukosta saadaan toisistaan poikkeavia tuloksia, olisi mielenkiintoista toteuttaa sama tutkimus suuremmalla aineistolla. Tässä tutkimuksessa kolmen osuuskunnan yhteiskuntavastuuraportteista kahdessa korostuivat osuustoiminnan arvot ja periaatteet, mutta yhdestä yhteiskuntavastuuraportista saadut tulokset olivat poikkeavia. Suuremmalla aineistolla voitaisiin selvittää, onko kolmen osuuskunnan aineistossa havaittu poikkeus yksittäinen tapaus vai esiintyisikö aineistossa useampia osuuskuntia, joiden yhteiskuntavastuuraportoinnissa eivät korostu osuustoiminnan arvot ja periaatteet.

Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnista on aiemmin saatu samankaltaisia tuloksia. Aiemmissa tutkimuksissa, kuten myös tässä tutkimuksessa, on havaittu, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät ole merkittävästi vaikuttaneet Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportointiin. Syitä sille, miksi osuustoiminnan arvot ja periaatteet eivät selvästi nouse esiin Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportoinnissa, ei kuitenkaan ole vielä tutkittu. Olisikin siis mielenkiintoista tutkia, miksi juuri Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportista saadut tulokset poikkeavat kahden muun osuustoiminnallisen yrityksen, OP-Pohjolan ja S-ryhmän, yhteiskuntavastuuraportteista saaduista tuloksista. Onko esimerkiksi toimi-

alalla merkittävää vaikutusta raportin sisältöön? Lisäksi, Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa raportoitiin yhteiskuntavastuun osa-alueista ympäristövastuusta selvästi sosiaalista ja taloudellista vastuuta enemmän, ja ympäristövastuu ja ympäristövastuuraportointi ovat muita yhteiskuntavastuun osa-alueita standardoidumpaa ja helpommin mitattavaan muotoon asetettavaa informaatiota. Ovatko Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportissa käsitellyt teemat siis sellaisia, että niitä ei voida yhdistää Metsäliiton osuustoiminnalliseen yritysmuotoon? Tai onko Metsäliiton yhteiskuntavastuuraportin muoto sellainen, joka rajoittaa Metsäliiton oman näkemyksen sisällyttämistä raporttiin? Ja lopuksi, Metsäliitto on metsänomistajien omistama tuottajaosuuskunta, mutta OP-Pohjola ja S-ryhmä ovat asiakasomisteisia. Voisiko osuuskunnan omistuspohjalla siis olla vaikutusta osuuskunnan yhteiskuntavastuuraportointiin?

Tässä tutkimuksessa osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointia on tutkittu institutionaalisen teorian sekä osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden näkökulmasta. Tutkimuksessa löydetään vahvaa näyttöä sille, että osuustoiminnan arvot ja periaatteet vaikuttaisivat osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin. Lisäksi yhden kohdeorganisaation yhteiskuntavastuuraportista havaitaan, että institutionaaliseen samankaltaistumiseen johtavilla normatiivisilla paineilla voi olla vaikutusta osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin. Tutkimuksessa jää kuitenkin varaa tulkinnalle, sillä tutkimuksessa tarkastelluista kolmesta osuuskunnasta vain kahdesta saadut tulokset ovat yksiselitteisiä. Havaitun poikkeuksen vuoksi voidaan päätellä, että osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin voivat osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden sekä normatiivisten paineiden ohella vaikuttaa myös muut tekijät. Osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportoinnin tarkastelu muista teoreettisista lähtökohdista sekä se, mitkä muut tekijät voivat vaikuttaa osuuskuntien yhteiskuntavastuuraportointiin, jää myöhempien tutkimusten selvitettäväksi.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

- Adams, Carol A. 2002. Internal organisational factors influencing corporate social and ethical reporting. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 15, 2, 223 - 250.
- Adams, Carol & Narayanan, Venkat 2007. The 'standardization' of sustainability reporting. Teoksessa Unerman, Jeffrey, Bebbington, Jan & O'Dwyer, Brendan (toim.) *Sustainability Accounting and Accountability*. Routledge. Oxon.
- Alasuutari, Pertti 1994. *Laadullinen tutkimus*. 2. painos. Vastapaino. Jyväskylä.
- Bowen, Howard R. 1953. *Social responsibilities of a businessman*. New York: Harper & Row.
- Carrasco, Inmaculada 2007. Corporate Social Responsibility, Values, and Cooperation. *International Advances in Economic Research*, 13, 454 - 460.
- Carroll, Archie B. 1991. The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*, 34, 39 - 48.
- Carroll, Archie B. 1999. Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*, 38, 3 (September), 268 - 295.
- Deegan, Craig 2002. Introduction: The legitimising effect of social and environmental disclosures – a theoretical foundation. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 15, 3, 282 - 311.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. 1983. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48, 2, 147 - 160.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. 1991. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. Teoksessa DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (toim.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Elkington, John 1994. Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. *California Management Review*, 36, 2, 90 - 100.
- Elkington, John 1997. *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Capstone Publishing Limited. Oxford.
- Elkington, John 2004. Enter the Triple Bottom Line. Teoksessa Henriques, Adrian & Richardson, Julie (toim.) *The Triple Bottom Line: does it all add up?* Earthscan. London.
- Global Reporting Initiative (GRI) 2006. *G3-ohjeisto*.

- Gray, Rob, Owen, Dave & Maunders, Keith 1987. *Corporate Social Reporting: Accounting & Accountability*. Hemel Hempstead: Prentice Hall.
- Gray, Rob, Kouhy, Reza & Lavers, Simon 1995. Corporate social and environmental reporting: a review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8, 2, 47 - 77.
- Gray, Rob, Owen, Dave & Adams, Carol 1996. *Accounting & Accountability. Changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Prentice Hall Europe.
- Hawley, Amos 1968. Human ecology. Teoksessa Sills, David L. (toim.) *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan.
- International Co-operative Alliance (ICA) 2008. *Global 300 list*. Global 300.
- Jussila, Iiro, Kotonen, Ulla & Tuominen, Pasi 2007. Customer-owned Firms and the Concept of Regional Responsibility: Qualitative Evidence from Finnish Co-operatives. *Social Responsibility Journal*, 3, 3, 35 - 43.
- Jussila, Iiro, Kalmi, Panu & Troberg, Eliisa 2008. *Selvitys osuustoimintatutkimuksesta maailmalla ja Suomessa*. Osuustoiminnan neuvottelukunta.
- Kalmi, Panu 2003. Osuustoiminnan liiketaloustieteellisen tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen: selvitysmiehen loppuraportti osuustoiminnan neuvottelukunnalle. *OT-Lehti* 5 / 2003.
- Kihn, Lili-Anne & Ihantola, Eeva-Mari 2008. Tutkimuksen laadun arvioinnista. Teoksessa Hyvönen, Timo, Laine, Matias & Mäkelä, Hannele (toim.) *Laskenta-ajattelun tutkija ja kehittäjä: professori Salme Näsi 60 vuotta*. Tampereen yliopisto.
- Koivuporras, Titta-Liisa 2008. *Ihmiset ja pankki samaa maata? Yhteiskuntavastuun toteutuminen pankkisektorilla*. Vaasan yliopisto. Acta Wasaensia, 195.
- Koskinen, Ilpo, Alasuutari, Pertti & Peltonen, Tuomo 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Vastapaino. Jyväskylä.
- KPMG 2008. *KPMG International Survey of Corporate Responsibility Reporting 2008*. KPMG International.
- Köppä, Tapani 1998. Teoksessa Koskiniemi, Erkki (toim.) *Osuustoiminnallinen yhteisyritys*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka 2008. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. 2. painos. Yliopistopaino. Helsinki.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse 2008. Ikkuna muutokseen. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. 2. painos. Yliopistopaino. Helsinki.

- Larrinaga-Gonzales, Carlos 2007. Sustainability reporting: insights from neoinstitutional theory. Teoksessa Unerman, Jeffrey, Bebbington, Jan & O'Dwyer, Brendan (toim.) *Sustainability Accounting and Accountability*. Routledge. Oxon.
- Laurinkari, Juhani 2004. *Osuustoiminta: Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Suomen Graafiset Palvelut Oy, Kuopio.
- Lindblom, C. K. 1994. "The implications of organizational legitimacy for corporate social performance and disclosure", paper presented at the Critical Perspectives on Accounting Conference, New York, NY.
- Mattila, Merita 2007. Personnel's Perceptions in Three Finnish Companies: Local CSR vs. Global CSR? *Social Responsibility Journal*, 3, 3, 4 - 8.
- Mbare, Otieno 2006. Corporate Social Responsibility: A conceptual business approach of CSR in Finnish firms. Teoksessa Ketola, Tarja (toim.) *What corporate responsibility research can give to business know-how: values, strategies and practises*. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja Keskustelua ja raportteja 1:2006.
- Mikkilä, Mirja & Toppinen, Anne 2008. Corporate responsibility reporting by large pulp and paper companies. *Forest Policy and Economics* 10, 500 - 506.
- Nilsson, Jerker 2001. Organisational principles for co-operative firms. *Scandinavian Journal of Management*, 17, 329 - 356.
- Niskala, Mikael & Tarna, Kaisa 2003. *Yhteiskuntavastuun raportointi*. KHT-Media Oy. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Novkovic, Sonja 2008. Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics*, 37, 2168 - 2177.
- Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005. *Osuustoiminta – vastuullista suomalaista omistajuutta*. Osuustoiminnan neuvottelukunta.
- Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009. *Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle*. 4. painos. Osuustoiminnan neuvottelukunta.
- Pellervo 1999. *The Pellervo Story: a century of Finnish Cooperation, 1899-1999*. Pellervo Confederation of Finnish Cooperatives. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.
- Saksa, Juha-Matti 2007. *Organisaatiokenttä vai paikallisyhteisö: OP-ryhmän strategiat institutionaalisten ja kilpailullisten paineiden ristitilussa*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 277.
- Scott, W. Richard 1995. *Institutions and organizations*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Thomson, Ian 2007. Mapping the terrain of sustainability accounting. Teoksessa Unerman, Jeffrey, Bebbington, Jan & O'Dwyer, Brendan (toim.) *Sustainability Accounting and Accountability*. Routledge. Oxon.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 1.-2. painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. Tammi.

Tuominen, Pasi, Uski, Terhi, Jussila, Iiro & Kotonen, Ulla 2008. Organization types and corporate social responsibility reporting in Finnish forest industry. *Social Responsibility Journal*, 4, 4, 474 - 490.

Uski, Terhi, Jussila, Iiro & Kovanen, Susa 2007. Social Responsibility in S Group Co-operatives: a qualitative analysis of archival data. *International Journal of Co-Operative Management*, 3, 2, 49 - 57.

Yhteinen tulevaisuutemme 1988. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Muut lähteet

International Co-operative Alliancen (ICA) WWW-sivusto <<http://www.ica.coop>> 12.10.2009

Kesko 2008. *Keskon vuosi 2008*.

Metsäliiton WWW-sivusto. <www.metsaliitto.fi> 8.12.2009

Nordea 2008. *Toiminta vuonna 2008*.

OP-Pohjola-ryhmän WWW-sivusto. <www.op.fi> 8.12.2009

Osuuskuntalaki 28.12.2001/1488.

Osuustoimintatutkimuksen Päivä 2009, 110 vuotta suomalaista osuustoimintaa: juhla-konferenssi. Helsingin Kauppakorkeakoulu, 24. - 25.9.2009.

Pellervo-Seura ry:n WWW-sivusto. <<http://www.pellervo.fi>> 12.10.2009

S-ryhmän WWW-sivusto. <www.s-kanava.fi> 8.12.2009

SOK 2008. *SOK-yhtymän vuosikertomus 2008*.

Stora Enso 2008. *Vuosikertomus 2008*.

Stora Enson WWW-sivusto. <<http://www.storaenso.com>> 15.12.2009

Empiirinen aineisto

Kesko Oyj. *Keskon yhteiskuntavastuun raportti 2008*.

Metsäliitto-konserni. *Yritysvastuu*. Metsäliitto-konsernin Vuosikertomus 2008.

Nordea Bank AB. *Nordea CSR Report 2008*.

OP-Pohjola-ryhmä. *Yhteiskuntavastuu 2008*.

SOK-yhtymä. *S-ryhmän Vastuullisuuskatsaus 2008*.

Stora Enso Oyj. *Stora Enso Sustainability Performance 2008*.